

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

BAKKA
BATI KARADENİZ KALKINMA AJANSI
WESTERN BLACK SEA DEVELOPMENT AGENCY

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM MODELİ OLARAK ZONGULDAK KÖMÜR JEOPARKI PROJESİ Raporu

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

BAKKA
BATI KARADENİZ KALKINMA AJANSI
WESTERN BLACK SEA DEVELOPMENT AGENCY

Sürdürülebilir Turizm Modeli Olarak Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi Raporu

2022
ŞUBAT

RAPORUN KAPSAMI

“Sürdürülebilir Turizm Modeli Olarak Kömür Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi” raporu, tematik uzmanlık ve gelişim ile Ajans faaliyetlerine katkı sağlamak amacıyla Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı Strateji Geliştirme ve Programlama Birimi Birim Başkanı Mehmet Çetinkaya tarafından hazırlanmıştır.

HAKLAR BEYANI

Bu rapor, yalnızca ilgililere genel rehberlik etmesi amacıyla hazırlanmıştır. Raporunda yer alan bilgi ve analizler raporun hazırlandığı zaman diliminde doğru ve güvenilir olduğuna inanılan kaynaklar ve bilgiler kullanılarak ve bilgilendirme amaçlı olarak yazılmıştır. Raporundaki bilgilerin değerlendirilmesi ve kullanılması sorumluluğu, doğrudan veya dolaylı olarak, bu rapora dayanarak karar alan şahıs ve kurumlara aittir. Bu rapordaki bilgilere dayanarak bir eylemde bulunan, eylemde bulunmayan veya karar alan kimselere karşı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı sorumlu tutulamaz.

Bu raporun tüm hakları Batı Karadeniz Kalkınma Ajansına aittir. Raporunda yer alan görseller ile bilgiler telif hakkına tabi olabileceğinden, her ne koşulda olursa olsun, bu rapor hizmet gördüğü çerçevenin dışında kullanılamaz. Bu nedenle; Batı Karadeniz Kalkınma Ajansının yazılı onayı olmadan raporun içeriği kısmen veya tamamen kopyalanamaz, elektronik, mekanik veya benzeri bir araçla herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez, dağıtılamaz, kaynak gösterilmeden iktibas edilemez.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	4
2. ÇALIŞMANIN ARKA PLANI ve GEREKÇESİ	5
2.1. Çalışmanın Konusu	5
2.2. Çalışmanın Arka Planı	6
2.3. Çalışmanın Amacı ve Önemi	7
2.4. Çalışmanın Planı	8
3. ÇALIŞMANIN TEORİK ve KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	8
3.1. Literatür Tarama	8
3.2. Tanımlar.....	8
3.3. Kuramsal ve Kavramsal Yaklaşımlar	9
3.3.1. Jeopark Kavramı	9
3.3.2. UNESCO Küresel Jeopark Ağı	10
3.3.3. Sürdürülebilir Kalkınma ve Sürdürülebilir Turizm.....	10
3.3.4. Jeoparklar ve Sürdürülebilir Kalkınma	11
3.4. Dünya’da, Türkiye’de ve Bölgede Jeolojik Zenginlikler ile Jeoparklar	11
4. YÖNTEM	12
4.1. Çalışmanın Materyali ve Yöntemi.....	12
4.2. Çalışmanın Türü	13
4.3. Çalışmanın Varsayımları	13
4.4. Çalışmanın Hipotezleri.....	13
4.4.1. Zonguldak’ın UNESCO Küresel Jeopark Ağına Üye Olma Potansiyeli	14
4.4.2. Sürdürülebilir Kalkınma Yolunda Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi	14
4.5. Veri Toplama	14
4.5.1. Veri Toplama Yöntemi.....	15
4.6. Veri Analizi	15
4.7. Karşılaşılan Sorunlar	15
5. JEOPARKLARIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA ETKİSİ	15
5.1. Jeoparkların Amaçları	15
5.2. Jeoparklarda Yönetim ve Yerel Katılım	16
5.2.1. Kula-Salihli UNESCO Global Jeoparkı Yönetim Yapısı	17
5.2.2. Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi Yönetim Yapısı	17
5.3. UNESCO Küresel Jeoparklarının Odaklandığı Alanlar	17
5.3.1. Jeolojik Mirası Koruma.....	17
5.3.2. Kültürel Mirasın Geliştirilmesi.....	18
5.3.3. Biyoçeşitliliğin Korunması	18
5.3.4. Kapasite Geliştirme Faaliyetleri	18
5.3.5. Sürdürülebilirlik için Eğitim	18
5.3.6. Doğal Kaynakları Akıllıca Kullanım	18
5.3.7. Jeolojik Tehlikelerin Azaltılması	18
5.3.8. Sürdürülebilir Kalkınma	19
5.3.9. İklim Değişikliği Farkındalığı	19
5.3.10. Sürdürülebilir Turizm	19
5.3.11. İstihdam.....	19
5.3.12. Kadınların Güçlendirilmesi	19
5.3.13. Bilim ve Araştırma	19
5.3.14. Ağ Oluşturma	19

5.3.15. Yerel Bilgi	20
5.3.16. İzleme ve Değerlendirme	20
5.4. Önemli Jeopark Ölçütleri	20
5.5. Jeoturizm ve Sürdürülebilir Kalkınma	20
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	21
KAYNAKÇA	23
EKLER.....	24
Ek-1: Raporun Hazırlığında Gerçekleştirilen Etkinlik ve Görüşmeler	24
Ek-2: Görseller	25
Ek-3: UNESCO Küresel Jeopark Ağı Aday Öz Değerlendirme Kontrol Listesi (Self-Evaluation Checklist for aspiring UNESCO Global Geoparks – aUGGp)	26

ŞEKİLLER

Şekil 1: Zonguldak Jeopark Haritası	12
---	----

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM MODELİ OLARAK ZONGULDAK KÖMÜR JEOPARKI PROJESİ

1. GİRİŞ

Dünyamız güneşten köptuktan sonraki 4,5 milyar yıl içinde bugünkü halini alıncaya kadar, çok çeşitli olaylar geçirmiştir. Uzun süren bu jeolojik evrimi sırasında pek çok dağ sıraları ve okyanuslar ortaya çıkmış, sonra bunlar yok olmuş, fosillerinden de görüldüğü üzere yüzlerce canlı türü meydana gelmiş, nesilleri tükenmiştir. Örneğin 200 milyon yıl boyunca dinazorlar dünyanın başlıca canlısı iken 65 milyon yıl önce aniden ortadan kalkmışlardır. Jeolojik geçmişte kutuplar ve ekvator pek çok kez yer değiştirmiş, tüm karalar ve okyanuslar en az beş kez tümüyle buzullarla kaplanıp buztopu-kartopu dünya halini almış, sonra yeniden hayat başlamıştır. Bu olayların izleri günümüzde özel kaya çeşitleri, mineraller, fosiller, istifler, yer şekilleri vb. jeolojik oluşumlar üzerinde izlenebilmekte ve gözlemlenebilmektedir.

Geçmişte yer kürenin oluşumu, jeolojik ve jeomorfolojik önemli olayların bugüne kalmış izleri “jeolojik miras” olarak isimlendirilir. Jeolojik mirasın bulunduğu yerler ise jeosit (geological site) olarak adlandırılmaktadır. Yaşadığımız evrenin jeolojik geçmişindeki önemli olaylar jeositler sayesinde öğrenilmekte ve gözlemlenebilmekte, bilime ve insanlığa bu yönleriyle hizmet etmektedir. Jeositler aynı zamanda maden, petrol, doğal gaz gibi kaynakların aranıp bulunmalarına da hizmet etmektedir.

Jeolojik mirasın ve jeolojik çeşitliliğin korunması için UNESCO tarafından Uluslararası Yerbilimleri Programı (International Geosciences Program) başlatılmış, toplumun bunları yakından tanınması ve bilmesi için UNESCO tarafından jeoparklarının tesis edilmesi fikri benimsenmiştir. UNESCO Jeoparkları, taraf ülkelerin herhangi bir sözleşmeye katılmalarını değil, “jeopark oluşturmak için yerine getirilmesi gereken kuralları uygulamaları” esasına göre yürütülmektedir. Diğer UNESCO programlarından ayrı olarak jeoparkların, merkezi hükümetin değil, yerel halkın desteği ve katılımı ile kurulması öngörülmektedir. Çünkü buradaki temel felsefe “doğayı koruyarak kullanma”, “yerel halkın doğadan yararlanması”, “sürdürülebilir kalkınma ile birlikte doğa koruma”dır. Jeoparklarda kullanıma yasak bölge yoktur; sınırları belli jeopark alanı vardır. Koruma bir bütündür, jeolojik miras ile birlikte tarihi, biyolojik ve kültürel değerlerin ortaya çıkarılması, bunlar için merkezler ve müzeler oluşturulması istenmektedir. Bunun sonucunda ise sürdürülebilir yerel kalkınmayı destekleyen turizm hareketliliği ve ekonomik fayda ortaya çıkmaktadır.

Jeoparkların temel felsefesi ile çıkış noktasının temelinde yerel ve kırsal kalkınma vardır. Doğayı yerel halk koruyacaksa ondan yararlanacak olan da öncelikle yerel halk olmalıdır. Bu prensip kendiliğinden jeoparklar konusunda yerel halkın isteği ve desteğini öne çıkarmakta, böylece diğer UNESCO programlarından ayrılmaktadır. Jeoparkın kurulabilmesi için uluslararası nitelikte jeositlerin varlığı ilk şarttır. Devamında; jeolojik koruma ve jeopark yönetiminin kurulması, jeositlerin ziyarete hazırlanması, halkın jeoturizmden yararlanması için yerel destekler, ziyaretçiler için güvenli ve kolay ulaşım önemli hususlardır. Jeopark hazırlıkları için UNESCO tarafından belirlenmiş ve hâlihazırda uygulanan mevcut değerlendirme kriteri sayısı 101’dir. Yeni geliştirilmekte olan ve yakın gelecekte yürürlüğe girmesi planlanan “jeopark değerlendirme ölçütü” sayısının ise 244 adet olacağı öngörülmektedir.

Ülkemiz için henüz yeni kavramlardan biri olan jeoparklar aynı zamanda sürdürülebilir bir turizm ve kalkınma aracıdır. Tüm dünyada 44 farklı ülkede 161 UNESCO Küresel Jeoparkı vardır ve bunlardan sadece bir tanesi, Kula Salihli Jeoparkı, ülkemizdedir. Bununla birlikte iklim değişikliğiyle mücadelenin ve doğayı koruyarak yaşamının önem kazandığı günümüz dünyasında koruma temelli bir yaklaşımla başlayıp sürdürülebilir bir turizm ve kalkınma hareketine dönüşen jeoparklar konusu Türkiye’de de son yıllarda ilgiyle takip edilmeye başlanmış ve bu alanda çabalar artış göstermiştir.

Bu çalışma UNESCO Küresel Jeoparklarından biri olma potansiyeli taşıyan ve bu yolda ilk adımlarını atan Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi özelinde jeoparkları ve jeoparklaşma sürecini ele almakta, paydaş yönetiminden kriterlerin sağlanmasına kadar gerekli olan süreçlerden bahsederek bölgesel kalkınma aracı olma yolundaki öngörülerini ortaya koymaktadır.

2. ÇALIŞMANIN ARKA PLANI ve GEREKÇESİ

2.1. Çalışmanın Konusu

Bugünkü Zonguldak; 1829 yılında taşkömürünün bulunmasıyla madencilik faaliyetlerinin ve buna bağlı hızlı kentleşmenin başladığı, yaklaşık 190 yıllık geçmişe sahip bir şehirdir. Bu süre zarfında Zonguldak kömür havzası madencilik ve madencilğe bağlı gelişen sektörlerde önemli yatırımlar olarak Türkiye'nin sanayileşme ve kalkınma hamlesine öncülük etmiştir. Zonguldak'ta istihdamın önemli bir kısmı, yakın bir geçmişe kadar şehrin hâkim sektörleri olan madencilik ve demir-çelik sektöründe faaliyet gösteren KİT'lerden sağlanmıştır. Son 15-20 yılda; gerçekleştirilen özelleştirmeler, bu sektörlerdeki istihdam olanaklarının azalması ve hâkim sektörlerin stratejik önemini görece yitirmesi sonucu il ekonomisinde durgunlaşma gözlemlenmeye başlamıştır.

İl ve bölgede sektörel çeşitliliğin kısıtlı olması, kamu ağırlıklı istihdam modeli nedeniyle girişimciliğin ve hizmet sektörünün yeterince gelişmemesi, çarpık kentleşme nedeniyle sosyal ve fiziksel altyapının yeterince geliştirilememesi gibi nedenler kalkınma politikalarının hayata geçmesinde ve yaşam kalitesinin artırılmasında önemli sorun alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğal ve kültürel değerleri ile kendisi ve yakın çevresindeki zengin unsurları nedeniyle turizm sektörü Zonguldak'ın gelişme potansiyeli yüksek alanlarından biri olmasına rağmen bu sektörde son yıllara kadar önemli bir gelişme gözlemlenmemiştir. Sanayileşmeye bağlı hızlı nüfus artışı sebebiyle ortaya çıkan çarpık kentleşmeye bağlı olarak olumsuz kent imajı ve algısının da bunda payı büyüktür. Oysaki Zonguldak doğal güzellikleri, tarihi, kültürel ve jeolojik zenginlikleriyle turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu unsurları bünyesinde barındırmaktadır. İilde son yıllarda sektörel çeşitliliğin sağlanması amacıyla farklı sektörlerle birlikte turizm sektörünün geliştirilmesi için de yoğun bir çaba harcanmaktadır. Bununla birlikte turizm sektörünün gelişimi için sürükleyici bir ana unsura ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda yapılan çalışmalarda öncelikle doğa turizmi, ardından tren turizmi, endüstriyel miras turizmi ve akabinde de jeolojik miras turizmi (jeoturizm) seçenekleri ortaya çıkmıştır.

Jeoturizm esasında doğa turizmi ve kültür turizmini de içine alan daha kapsayıcı bir yapıya sahiptir. 2017 yılında, fikir olarak ortaya çıkan jeopark konusu 2018 yılında bir BAKKA projesine dönüşmüş ve proje sonucunda bu konuda ilk önemli çalışma ortaya koyulmuştur. Akabinde yapılan istişare ve toplantılar neticesinde jeoparkın adı ve ana teması değiştirilerek 2021 yılında Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi'ne evrilmiştir. Kültürel ve endüstriyel miras turizmini de kapsayacak şekilde oluşturulan jeopark projesinin ana teması kömür olmuştur.

Geliştirilen proje için UNESCO Küresel Jeopark Ağına adaylık için 2021 yılının Haziran ayında niyet mektubunu hazırlanarak UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'na iletilmiş ve bu alanda çalışmalar başlatılmıştır. Hazırlanan bu projeye; Zonguldak'ın ulusal ve uluslararası alanda tanıtımı ve markalaşmasının sağlanması, imaj ve algısının iyileştirilmesi ve akabinde özel ilgi grupları, deneyim meraklıları ve turistlerin ziyaretine uygun hale getirilmesi planlanmaktadır. Bunun sonucunda ise kentsel ve kırsal kalkınmayı tetikleyecek bir etkileşimin ve ekonomik faydanın ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Hazırlanan jeopark projesi bugünkü Zonguldak'ı var eden kömürü, jeolojik miras ile ilişkilendirerek eksenine aldığı için yerel sahiplenmenin de yüksek olduğu bir alanda oluşturulmuştur. Adaylık sürecinde halkın doğa, tarih ve yerel kültür hususlarında farkındalığının artırılması, yer küreyle etkileşimlerinin arttırılarak doğayı ve yer küreyi koruma bilincinin geliştirilmesi, akabinde ise bir ekonomik fayda elde edilmesi planlanmaktadır.

Zonguldak taşkömürü gibi oldukça özel bir jeolojik değere, bunun yanında farklı zaman ve koşullarda oluşmuş, jeolojik ve jeomorfolojik zenginliklere sahip olan bir ildir. Bu bakımdan UNESCO Küresel Jeopark Ağına katılım için bir adaylık süreci başlatılmıştır. Jeoparklaşma sağlandığında uluslararası bir ağa dâhil olmanın yanında ilin belirli bir alanda ve temada markalaşması da sağlanmış olacaktır. Jeoparklar, jeo unsurların korunması şartıyla yeni gelir kaynakları üreterek (ör: jeoturizm, jeoürünler) yeni işler ve yüksek kalitede eğitim kurslarının başlatılması gibi birçok faaliyeti teşvik etmektedirler. Bu, yerel nüfus için ek gelir sağladığı gibi girişimleri de tetikleyecek önemli bir unsurdur. Jeoparkların kurulması sonucu ortaya çıkan jeoturizm ise ekonomik getiri sağlayan, başarı odaklı, hızlı hareket eden, güçlü, disiplinlerarası işbirliğini kapsayan yeni bir turizm çeşidi ve iş sektörüdür. Jeopark yaklaşımı UNESCO'nun çatısı altına girmiş, bütün dünyada kabul gören yeni bir yaklaşım ve

modeldir. Bu modelde koruma, eğitim, araştırma ve sürdürülebilir kalkınma yöntemleri birlikte yürütülmektedir.

Zonguldak ili, üzerinde yer aldığı paleozoik yaşlı kayaçları, kıyı morfolojisi ve biyolojik çeşitliliği açısından nadir bulunan, çok farklı ve özel jeolojik miras içeriklerine sahiptir. İlerdeki bazı jeolojik miraslar uluslararası ölçekte önemli bir bilimsel değere sahiptir. Zonguldak; özellikle değişik boyut ve tipteki mağaraları, kanyonları, taşkömürü varlığı ve işletmeleriyle öne çıkmaktadır. Taşkömürü ve içinde yatakları kayalar 325-350 milyon yıl öncesine ait olup, yalnız ülkemizde değil Avrupa ve Asya'da da çok az yerde bulunmaktadır. Bu bakımdan önemli bilimsel değerleri vardır. Mağaralar ise yarasalar gibi kendine has bir ekolojiye sahiptirler. İlerde bulunan Sofular mağarasındaki sarkıtlar üzerinde yapılan analizler çok önemli uluslararası dergilerde yayınlanmış, bunların Türkiye ve Ortadoğu'nun son 10.000 yıllık iklim kayıtları oldukları anlaşılmıştır. Bu yüzden Sofular Mağarası bilim çevrelerinde dünya ölçeğinde tanınmaktadır. Bununla birlikte ilin zengin bitki örtüsü, yer şekilleri, ilçeler düzeyindeki yerel değerleri ve jeolojik zenginlikleri ulusal ve uluslararası hatta yerel düzeyde bile yeterince tanınır durumda değildir. Bu zengin doğal ve kültürel potansiyeli değerlendirmek, kömür ve kömür madenciliğine dayalı ekonomiye ilave olarak, mevcut doğal varlıkları korumak ve turizm yolu ile bunları halkın gündelik yaşamına dâhil etmek için yerel paydaşlar "jeopark" kurma ve geliştirme kararı almıştır. Bu karar Zonguldak için tarihi bir dönüm noktası olup, sanayi ile kültür ve doğa turizmini kaynaştırma, ekonomisini ve sosyal görüntüsünü zenginleştirme çabasının başlangıcıdır.

2.2. Çalışmanın Arka Planı

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA) tarafından 2016 yılında hazırlanan projeye endüstriyel mirasın önemli bir unsuru olan ve Ankara'dan başlayarak sırayla Karabük ve Zonguldak'a gelen tren hattına yönelik "Kömüre Giden Demiryolu" adıyla bir tren turizmi konsept projesi oluşturulmuştur. Bu proje Batı Karadeniz Bölgesinde madencilik kültürünü kullanarak turizmi harekete geçirmek ve kültür odaklı bir içerikle mevcut demiryolu hatlarını kullanarak turizm amaçlı tren turu düzenlenmesine yönelik olarak oluşturulmuş bir çalışmadır. Proje ile Batı Karadeniz Bölgesinin mevcut turizm ve kültür potansiyeli ile ihtiyaçlarını ortaya koyarak, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda gerçekleştirilmesi hedeflenen kalkınma stratejileri incelenmiş olup endüstriyel miras turizminin ilk örneği ortaya koyulmuştur.

BAKKA tarafından 2018 yılında Kozlu-Zonguldak-Üzülmez Demiryolu Hattı Ön Fizibilite Raporu hazırlanmıştır. Bu rapor da Zonguldak kent içindeki demiryolu hattının turizm ve kent içi ulaşım amaçlı kullanımının ekonomik, sosyal ve mekânsal etkilerini ve ihtiyaç duyduğu yatırımları ortaya koymak amacıyla hazırlanmış bir rapor olup endüstriyel miras turizminin başka bir örneğini yansıtmaktadır.

Zonguldak ilinde jeoparklaşma sürecine ilişkin ilk fikir 2017 yılında ortaya çıkmış olup bu alandaki en önemli gelişme 2018 yılında Zonguldak İl Özel İdaresinin BAKKA'ya sunmuş olduğu bir projeye başlamıştır. Proje kapsamında jeositlerin ve jeolojik unsurların belirlendiği saha çalışmaları yanında jeoparklaşma sürecine ilişkin bir doküman da hazırlanmış ve 2020 yılının Mart ayında kamuoyuyla paylaşılmıştır.

2018 yılında BAKKA'nın Türkiye Taşkömürü Kurumuna verdiği destekle "Zonguldak Topoğrafyasında Kömürün Tarihsel Etkisi Dijital Teknoloji ile Turizme Kazandırılıyor" projesi hayata geçirilmiştir. Zonguldak'ın tarihsel topografik haritasını, tarihi, ekonomik ve kültürel turizm varlıklarını dijital platformlarla müze niteliğinde sunan bir alan oluşturularak mobil kullanıma yönelik tanıtım, arşiv çalışmaları ve bilgi teknolojileri kullanılarak turizm altyapısı güçlendirilmiştir. Oluşturulan alan Karaelmas Maden Şehitleri Müzesi adıyla 2020 yılında açılarak şehrin kömür tarihi ve endüstriyel miras unsurlarının tanıtımına imkân sağlanmıştır.

BAKKA tarafından 2020 yılında "TR81 Batı Karadeniz Bölgesi Endüstri Mirası Ögelerinin Araştırılması" adıyla bölgenin endüstri mirasına yönelik bir çalışma başlatmış ve çalışma raporu 2021 yılı başında kamuoyuyla paylaşılmıştır.

2020 yılında BAKKA tarafından Üzülmez Kültür Vadisi adıyla bir güdümlü projeye destek verilerek endüstriyel miras ögesi olan iki yapının yeni fonksiyon kazandırılarak kent yaşamına kazandırılması amaçlanmıştır. Bu binalardan eski Fransız kömür yıkma tesisinin (lavuarının) kurulacak jeoparkın

danışma ve ziyaretçi merkezi olmasına, karşısında yer alan atölye binasının ise müze-restoran yapılmasına karar verilmiştir. Bu projede yapım işleri halen devam etmekte olup 2022 yılında tamamlanması planlanmaktadır.

Yapılan analiz, rapor ve çalışmalar ile verilen bu desteklerin etkisiyle bölgede endüstri mirası, endüstriyel miras turizmi ve jeopark konusuna olan bakış, farkındalık ve bilinç de artmıştır. Sonrasında bu süreci bir üst aşamaya taşımak amacıyla Zonguldak'taki yerel aktörlerin katılımıyla toplantılar yapılmış ve jeoparklaşma sürecine devam edilmesi kararı alınmıştır. Bu karar doğrultusunda 2021 yılında Zonguldak Turizm Altyapı Hizmet Birliği tüzüğünde revizyon yapılarak jeoparkın kurulması için gereken hukuki altyapı oluşturulmuştur. Nihayetinde 25 Haziran 2021 tarihinde UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'na Zonguldak Kömür Jeoparkı kurulması için bir niyet mektubu sunulmuş ve devamında jeopark için bir organizasyon yapısı da oluşturularak görevlendirilmeler gerçekleştirilmiştir. Üzülmüş Kültür Vadisi projesi kapsamında yapılmakta olan Jeopark Ziyaretçi Merkezi ve Müzesi tamamlanana kadar BAKKA bünyesinde geçici bir jeopark irtibat ofisi kurularak görevlendirilen personelle faaliyetlere başlanmıştır. Jeoparklaşmayla birlikte ilin ülkedeki ve yurtdışındaki kent algısı ve imajının da değişmesi ve iyileşmesi planlanmaktadır.

Bunlara ek olarak Zonguldak ilinde Filyos havzasında hayata geçirilmesi planlanan sanayi ve lojistik yatırımlarının yanında Karadeniz açıklarında bulunan doğalgaz rezervinin Filyos'ta karaya çıkarılarak işlenecek olması sebebiyle il ve bölgenin sanayi ve ticaretinde kısa zamanda önemli bir değişim ve dönüşüm yaşanması beklenmektedir. Bu yatırımlar ve gelişmelere bağlı olarak ilde 8-10 bin kişinin doğrudan istihdamını sağlayacak iş imkânları doğacaktır. Ölçek, büyüklük ve içeriklerine bakıldığında çoğunlukla orta-yüksek ve yüksek teknolojiye sahip yatırımların gelmesi beklenen havzada buna bağlı olarak istihdam edilecek personelin de ağırlıklı üst gelir grubundan kişiler olması beklenmektedir. Dolayısıyla bu gelir grubundaki personelin şehirde ikamet edebilmesi için şehrin yaşam kalitesinin, sosyal ve kültürel imkânlarının ve gezilip görülebilecek alanlarının da tatminkâr bir seviyede olması gerekmektedir.

Dolayısıyla Filyos'ta yaşanan iktisadi gelişmeler kadar ilin yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve sürdürülebilir kalkınma vizyonu ile hareket edilmesi de oldukça önemlidir. Bu sebeple bölgede ve yakın çevrede yaşayan insanların, ziyaretçilerin ve iş dünyasının sosyalleşeceği, eğleneceği ve dinleneceği doğal, kültürel ve sosyal alanlara daha da fazla ihtiyaç duyulacaktır. Bu çerçevede çalışmaları yürütülmekte olan Zonguldak Kömür Jeoparkı projesi belirtilen bu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak il turizmini ve çekici unsurlarını belirli bir amaçla bütünleştirici etkisi olan bir çatı projesidir. UNESCO Küresel Jeopark Ağı üyeliğinin başarıyla sonuçlanması durumunda Zonguldak bu alanda dünya genelindeki 169 jeoparkın bulunduğu ağa dâhil olacak; ülkemizdeki ikinci jeopark unvanını kazanabilecektir. UNESCO üyeliğiyle birlikte Zonguldak, varoluş nedeni olan taş kömürü ve yarattığı kültürüne sahip çıkmış, uluslararası tanınırlığı olan bir sertifikayı kazanarak markalaşmış olacaktır. Aynı zamanda bilim, eğitim ve doğa turizmi merkezi olarak da adlandırılabilir jeoparklarda jeositlerin, biyolojik ve kültürel sitlerin korunup gelecek kuşaklara aktarılması da ana amaçlardan biridir. Jeoparklar; doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanımı, iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması ve doğal afetlerle ilgili risklerin azaltılması gibi konularda da toplumun bilinçlenmesini ve farkındalığının artırılmasını sağlayarak yöre halkının sosyal ve kültürel kalkınmasını hedeflemektedir.

2.3. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Jeoparklaşmanın amacı Zonguldak ili ve yakın çevresinde yer alan; jeomiras başta olmak üzere, kültürel ve arkeolojik miras ile biyolojik miras değerlerinin ele alınarak UNESCO kriterlerine göre yapılması gerekenleri ortaya koymaktır. Bu maksatla proje saha araştırması ile tespit edilen potansiyel miras unsurları alan uzmanları tarafından teknik açıdan ayrı ayrı değerlendirilecek ve tematik olarak sınıflandırılarak jeopark envanteri oluşturulacaktır. Her bir jeosit, kültürel sit ve biyolojik sit bilimsel, eğitsel, jeoturizm değeri, kullanım senaryosu ve taşıma kapasitesi gibi unsurları bakımından ayrı ayrı tanımlanacaktır. Kapsamlı ve UNESCO kriterlerine uygun bir jeopark kurgusu için jeopark yönetiminden görünürlüğe, yerel farkındalıktan altyapı ve eğitime kadar birçok farklı alanda atılması gereken adımlar bulunmaktadır.

Bu çalışma yapılması gereken çalışmaları ana hatlarıyla tanımlayarak Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi özelinde uygulanan modeli ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Hâlihazırda Türkiye'de UNESCO Küresel Jeopark Ağı'nda sadece Kula-Salihli Jeoparkı yer almaktadır. Bununla birlikte

jeoparklaşma sürecinde olan 20'nin üzerinde şehir/alan vardır ve bu alanların yerel aktörleri ile karar vericileri için hazırlanan doküman bir rehber ve yol gösterici niteliği taşıyacaktır.

2.4. Çalışmanın Planı

UNESCO Küresel Jeopark Ağına katılım için hazırlanan Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi Zonguldak'ın doğal (jeolojik ve biyolojik) ve kültürel miras değerlerinin bugüne kadar ele alındığından farklı bir şekilde değerlendirilmesiyle ulusal ve uluslararası arenada hak ettiği itibarı görmesini, etkin biçimde korunmasını ve ile ekonomik ve sosyal fayda hedeflenmektedir. Proje ile yerel ölçekte Zonguldak halkının jeopark farkındalığının artırılması, jeoturizm ile sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmanın desteklenmesi; ulusal ölçekte jeopark kavramını yaygınlaştırma misyonuna katkı sağlanması ile uluslararası arenada Türkiye'nin imajına, görünürlüğüne, dinamizmine ve uluslararası entegrasyonuna katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Bu raporla aday jeopark olan Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesinin jeoparklaşma sürecinde UNESCO Küresel Jeopark Ağına başvuru süreci, karşılaşılan zorluklar ve çözüm süreçleri ile jeoparklaşma sürecinde elde edilecek kazanımların neler olacağına ele alınması hedeflenmektedir. Türkiye'de halihazırda sadece tek bir jeopark örneği olduğu için ağırlıklı olarak literatür tarama, UNESCO Küresel Jeopark Ağına başvuru süreçlerini araştırma ve internet aramaları sonucunda elde edilen verilerin analiz edilerek raporlamaya koyulması planlanmaktadır.

3. ÇALIŞMANIN TEORİK ve KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

3.1. Literatür Tarama

Bu raporda, nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Raporda elde edilen veriler, yerli ve yabancı yazılı kaynaklardan literatür taraması, internet tabanlı kaynaklardan veri eldesi, Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi idari kayıtları ve Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi kapsamında hazırlanan rapor, gerçekleştirilen toplantı ve etkinlikler kapsamındaki gözlem/görüşme yoluyla toplanmıştır.

3.2. Tanımlar

Endüstri arkeolojisi; Eski endüstri yapılarının korunması amacıyla yürütülen, onları araştırma, ortaya çıkarma ve kayıt altına alma işlemleri "endüstri arkeolojisi" olarak adlandırılmıştır. Ortaya çıkarılan yapılar ise "endüstri anıtları" olarak nitelendirilmektedir. Korunan varlığın, tekil bir endüstri yapısı değil, belirli bir alanda toplanan yapı ve tesislerin tümü olduğu durumda ise, alan bir bütün olarak anılmış ve "endüstri sitesi" olarak tanımlanmıştır.

Endüstriyel miras; sanayiye oluşturan yapılar, alanlar, donatılar, endüstriyel süreçler, içinde buldukları peyzaj ve ilişkide buldukları şehirler ile kurdukları fiziki ve sosyal ilişki endüstri mirası olarak kabul edilmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve 70'lerin sonundan bu yana, özellikle endüstri devrimini yaşamış toplumlarda ilgi gören endüstri mirası meselesi ve bugün, "endüstri mirası" ya da "endüstri arkeolojisi" şeklinde kültürel anlamlar yüklenen; terk edilen binalar ve donatılar yaklaşık elli yıldır insanlığı oluşturan kültürel mirasın bir parçası sayılmaya başlanmıştır.

Geo-çeşitlilik (geodiversity); Geoçeşitlilik bir jeoparkın kıymetini anlamada; potansiyel jeopark sahalarını mukayese etmede başvurulan en önemli kıstaslardan birisidir. Geoçeşitlilik sınırlar içerisindeki fiziki yüzeyi meydana getiren toprak ve su dahil her türlü doğal jeolojik (kayaç, mineral, çökel, fosil, yapı) ve jeomorfolojik (yüzey şekilleri, peyzajlar, süreçler) oluşumu ifade eder. Geoçeşitlilik "biyoçeşitlilik" teriminin yer bilimlerine adapte edilmiştir buna karşın jeoçeşitlilik sadece jeositlerin sayısal çokluğuyla değil, farklı oluşumlar arasındaki sonsuz zenginlikteki ilişki ve etkileşim örgüsünü içerir.

Geo-eğitim; Her jeopark topluma yerbilimleri ve çevre ile ilgili kavramları aktarabilmek için faaliyetler düzenler. Jeoparklar; başta çocuklar ve gençler olmak üzere toplumda temel seviyede doğa sevgisi ve çevre bilinci oluşturmayı hedefler. Yaşanabilir bir dünya, sürdürülebilir refah ve gelecek yerküre ile barış ve uyum içinde yaşamakla mümkün olabilecektir. Yerküreyi ve onun dinamiklerini anlamadan yerküre ile uyum içinde yaşamak mümkün değildir. Bu gerekçe ile jeoparklar doğayı bir kütüphane olarak görür ve onun dilini sıradan insanların diline indirger. Jeoparklar; rehberli turlar, jeopark doğa tarihi müzeleri, eğitim materyalleri ile yerkürenin hikâyesini sıradan insanlar için ilgi

çekici, anlamlı ve anlaşılabilir hale getirmekle uğraşır ve bu sürecin tamamı jeo-eğitim olarak nitelendirilir.

Jeo-koruma ve sürdürülebilirlik; Her jeopark önemli jeolojik oluşumları mükemmel biçimde korumak adına yeni yöntemler araştırır ve uygular. Jeoparklarda önem arz eden jeolojik veya jeomorfolojik oluşumlar yerkünün eşsiz bir mirası kabul edilir ve bu değerli bilgi kaynağının gelecek nesillere de ulaşması için gerekli her türlü önlemi almak, çalışmaları yapmak jeoparkların sorumluluğundadır.

Jeolojik miras; Önemli bilimsel veya görsel değeri olan, doğal veya insan eliyle yok olma tehdidi altındaki jeositlerdir.

Jeoparklar; Jeositlerin korunup gelecek kuşaklara aktarılmasını amaçlayan birer koruma alanı; aynı zamanda yöre halkının sosyal ve kültürel kalkınmasını hedefleyen birer sürdürülebilir kalkınma aracıdır. Aynı veya farklı türden jeositlerin topluca bulunduğu, yaya gezme mesafesinden küçük olmayan alanlar olarak tanımlanır.

Jeositler; Güncel veya eski herhangi bir jeolojik süreci, olayı veya özelliği ifade eden kaya, mineral, fosil topluluğu, yapı, istif, yerçekli veya arazi parçasıdır. Arkeolojik veya tarihi değeri olanlar ise kültürel jeosit olarak adlandırılır.

Jeoturizm; Jeoparklarda doğan yeni bir doğa turizmi kavramı olan jeoturizm doğal ortamlara, jeolojik ve jeomorfolojik oluşumları görmek ve tanımak için yapılan seyahatleri ifade eder. Doğayla barışık turizm tipidir ve sürdürülebilir yerel kalkınma için önemli bir kaynaktır. İlk kez jeopark ve jeoturizm kavramıyla korunan alandaki yerel halkın sosyo-ekonomik kalkınması bir öncelik olarak tanımlanmıştır. Jeoparklardan önce insan ve beşeri faaliyetler korunan alanlardan dışlanırken ilk kez jeoparklar bunları korunan alanın tabii ve ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiştir. Jeoparklar korunan alandaki ekonomik faaliyetleri kabul etmekle kalmaz bunları çeşitlendirmek ve daha verimli hale getirmek için yerel müteşebbisleri teşvik eder ve mevcut işletmeleri destekler. Özellikle turizmle ilgili ürün ve hizmetlerin gelişmesini jeoparkın kendi gelişim eksenini kabul eder ve jeoparklar geliştikçe sahalarındaki yerel halkı da jeoturizm yoluyla kalkındırırlar.

Jeo-yol ve jeo-tur; Jeo-yol, ilan ve tescil edilmiş birden çok jeosit veya jeolojik miras elemanını gezme, görme amacıyla izlenecek yol veya güzergâhtır. Yaya gezme mesafesinde olabileceği gibi araçla izlenecek şekilde de düzenlenebilir. Bir noktadan başlayıp, tekrar aynı noktada biten güzergâhlara jeo-tur denilmektedir. Sürekliliği olan tek jeo-yol ile kurulabileceği gibi, çok sayıda jeo-yol birbirine eklenerek de jeo-tur teşkil edilebilir

3.3. Kuramsal ve Kavramsal Yaklaşımlar

3.3.1. Jeopark Kavramı

Jeopark kavramı, 1991 yılında, Fransa'nın Digne kentinde düzenlenen Birinci Uluslararası Jeolojik Mirasın Korunması Sempozyumu sırasında 30'dan fazla ülkeden gelen 100'ü aşkın katılımcı tarafından imzalanan bildirgeyle ortaya çıkmıştır.

Jeoparklar; volkan, tsunami ile depremler gibi jeolojik tehlikeler için afete hazırlık ve jeolojik bilinç alanı ve iklim değişikliği bilgilerinin saklandığı yerlerdir. Jeoparklar, jeolojik ve doğal güzelliklerin korunup gelecek nesillere aktarıldığı, bu alanlara yapılan jeoturizm ile yerkünün geçmişinin öğrenildiği alanlardır. Yerleşiminin oluşumunu açıklayan unsurlar, bilinen bir olayın temsilcileri, ender görülen veya fazlaca büyük olan oluşumlar, jeolojik miras olarak tanımlanır. Jeopark, uluslararası öneme sahip farklı veya aynı türden jeolojik miras örneklerinin bir arada bulunduğu, yönetimi planlanmış, özel doğa koruma bölgeleridir.

Bir başka tanıma göre; doğanın ve jeolojik mirasın korunmasına ve doğa turizminin geliştirilmesine katkı sağlayan; nadir, estetik, bilimsel ve ekonomik anlamda değer taşıyan jeolojik, jeomorfolojik, biyolojik ve kültürel miras unsurlarının birlikte bulunduğu doğal alanların eğitim, turizm ve ekonomik amaçlarla düzenlenerek; yörenin tüm dünyaya tanıtımını sağlayan ve yerel kalkınmaya katkıda bulunan sınırları belli coğrafi alanlardır.

Kıscacası jeoparklar, jeositlerin korunup gelecek kuşaklara aktarılmasını amaçlayan, aynı zamanda da yöre halkının sosyal ve kültürel kalkınmasını hedefleyen koruma alanlarıdır. Aynı veya farklı türden jeositlerin topluca bulunduğu, yaya gezme mesafesinden küçük olmayan alanlar olarak da tanımlanabilmektedir.

3.3.2. UNESCO Küresel Jeopark Ağı

UNESCO Küresel Jeoparkları, uluslararası jeolojik öneme sahip alanların ve peyzajların bütünsel bir koruma, eğitim ve sürdürülebilir kalkınma anlayışıyla yönetildiği tek ve birleşik coğrafi bölgelerdir. UNESCO Küresel Jeoparkları koruma, sürdürülebilir kalkınma ve toplum katılımının ortaklaşa uygulanabildiği alanlar olmaları nedeniyle, dünyada tanınırlıkları giderek artan alanlardır. Uluslararası öneme sahip bu alanlar koruma, eğitim ve sürdürülebilir kalkınma konularında bütünlük bir yaklaşımla yönetilen alanlardır.

2001 yılında UNESCO jeoparklarla çalışmaya başlamış olup, 2004 yılında Küresel Jeopark Ağı (Global Geopark Network, GGN) Paris'te bir araya gelmiştir. 2015 yılında UNESCO 38. Genel Konferansında jeoparkların statüsü değişerek, UNESCO tarafından uluslararası tescilinin mümkün olduğu bir UNESCO Programı olmasına karar verilmiştir. Uluslararası Yerbilimleri ve Jeoparklar Programı (IGGP) Tüzüğü kabul edilerek, UNESCO Küresel Jeoparkı kavramı oluşmuştur. UNESCO Küresel Jeopark Ağında 2021 yılı itibarıyla 44 ülkeden 161 Jeopark bulunmaktadır. Hâlihazırda Manisa'da bulunan Kula-Salihli Jeoparkı Türkiye'nin ilk ve tek UNESCO Küresel Jeoparkı'dır.

3.3.3. Sürdürülebilir Kalkınma ve Sürdürülebilir Turizm

Gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin günümüz kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir kalkınma modeli olan "sürdürülebilir kalkınma", 20. yüzyıl sonlarına doğru dünya gündemine girmiş ve 1990'lı yıllarda imzalanan uluslararası anlaşmalarla küresel bir uygulama planı haline gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınma anlayışı, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişme hedeflerinde ortak paydayı "sürdürülebilirlik" olarak belirlemektedir. Geleceği de sahiplenen bu ortak hedef, herkesin temel ihtiyaçları ile daha iyi bir hayata ilişkin beklentilerinin karşılanmasına imkân vermeye yöneliktir. Çevre ile sosyoekonomik gelişme arasındaki ilişkileri iyi kurgulanmamış bir kalkınma stratejisinin uygulanması, şu anki ihtiyaçları karşılayabilir ancak insanların gelecekteki temel ihtiyaçlarının karşılanmasını tehlikeye sokabilir. Çünkü büyümenin hangi sınırdan sonra çevresel felaketlere yol açacağı kesin değildir ve çevresel bozulma çoğu zaman geri döndürülemez niteliktedir. Bu nedenle, ekonomik ve sosyal yapı ile çevre etkileşiminin bütüncül bir şekilde değerlendirilerek bugünkü ve gelecekteki nesillerin kalkınmanın getirdiği fırsatlardan hakkaniyetli bir şekilde yararlanması sağlanmalıdır. Bu durum sürdürülebilir kalkınmanın temel felsefesini oluşturmaktadır. Geçmiş deneyimler bu yaklaşımın önemini daha iyi vurgulamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, çevresel ve sosyal olarak üç temel boyutu vardır. Sürdürülebilirlik ekoloji ve ekolojik sistemlerin fonksiyonlarını, süreçlerini ve üretkenliğini gelecekte de devam ettirebilme yeteneği olarak algılanmaktadır. Bu açıdan doğanın kendini yenileyebilme hızından daha hızlı bir şekilde onu tüketmememiz gerektiğine vurgu yapan bir kavramdır. Sosyal açıdan sürdürülebilirlik, bugünkü insan neslinin ihtiyaçlarını gelecek kuşakların ihtiyaç karşılama olanaklarını zedelemekten korumak olarak ifade edilebilir. Çevresel sürdürülebilirlik doğal kaynakların yerinde kullanılarak gelecek kuşaklara aktarılması ve devamlılığının sağlanmasıdır. Ekonomi açısından değerlendirildiğinde ise, sürdürülebilir kalkınma kavramıyla birlikte ele alınarak, üretim sürecinde yenilenebilir kaynaklara yönelmek ve üretim faaliyetinin çevreye olan etkilerinden sorumlu olmak şeklinde tanımlanabilir.

Sürdürülebilir turizm ise UNWTO tarafından "mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini tam olarak hesaba katan, ziyaretçilerin, endüstrinin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını karşılayan turizm" olarak tanımlanmıştır.

Bu kapsamda aşağıda belirtilen hususlar sürdürülebilir turizm için oldukça önemlidir;

- Turizmin gelişmesinde kilit bir unsur olan çevresel kaynakları en iyi şekilde kullanmak, temel ekolojik süreçleri sürdürmek ve doğal miras ve biyolojik çeşitliliği korumaya yardımcı olmak,

- Ev sahibi toplulukların sosyo-kültürel özgünlüğüne saygı göstermek, yerleşik ve yaşayan kültürel miraslarını ve geleneksel değerlerini korumak ve kültürler arası anlayış ve hoşgörüyü katkıda bulunmak, İstikrarlı istihdam ve gelir getirici fırsatlar ve ev sahibi topluluklara yönelik sosyal hizmetler dâhil olmak üzere, adil bir şekilde dağıtılan tüm paydaşlara sosyo ekonomik faydalar sağlayan ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunan uzun vadeli ekonomik kaynaklar sağlamak.

3.3.4. Jeoparklar ve Sürdürülebilir Kalkınma

İnsanların son yıllarda doğal ortam ve alanlara ilgisi artmış, alternatif turizm aktiviteleri daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Covid-19 pandemisinin getirdiği süreçle birlikte kitlesel olmayan ve butik turizm aktiviteleri ile doğa turizmi ve eko turizme olan ilgi ise daha da artmıştır.

Yer küreye ilişkin ögeler ise kendine özgü oluşumları, yapıları, bilimsel, eğitsel ve ilgi çekici örnekleriyle alan uzmanları, bilim insanları, özel ilgi grupları ve doğaseverler için oldukça fazla ilgi uyandırmaktadır. Jeolojik, biyolojik ve kültürel kaynakların jeopark ve jeoturizm yoluyla aktarılması, insanları doğayla tanıştıran, öğreten, ilgi uyandıran ve farkındalık yaratan yeni bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın gelişmesiyle birlikte insanlar tanıdığı unsurlara daha fazla ilgi duymakta ve bunun sonucunda koruma bilinci ve turizm hareketliliği artmaktadır.

Zonguldak Kömür Jeoparkı projesiyle ilin jeolojik-jeomorfolojik ögeleri, doğal, kültürel ve tarihi değerleri incelenerek yerel halka ve ziyaretçilere aktarılması, jeolojik mirasa ilişkin farkındalığın oluşturulması, ilin turizm potansiyelinin jeoturizm yoluyla ortaya çıkarılması, koruma bilincinin de geliştirilerek sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amaçlanmaktadır.

3.4. Dünya’da, Türkiye’de ve Bölgede Jeolojik Zenginlikler ile Jeoparklar

Dünyada hâlihazırda kurulmuş ve işleyen iki tane uluslararası ağ vardır. Avrupa Jeopark Ağı (European Geopark Network- EGN) Avrupa ülkelerindeki jeoparkların üye olabildiği kuruluştur. Diğer Avrupa dışındaki ülkelerin üye olabildiği UNESCO Küresel Jeopark Ağı (Global Geopark Network-GGN)’dir. Her iki ağ için de jeopark ve üyelik ölçütleri tamamen birbirinin aynıdır. Avrupa Jeopark Ağına üye olan UNESCO Küresel Jeopark Ağına da otomatik üye sayılır. Tek fark, Avrupa ülkelerinden olan başvuruları EGN karara bağlarken, başka ülkelere yapılan başvuruları GGN değerlendirir.

Avrupa’daki jeoparklar arasında işbirliğini sağlamak amacıyla UNESCO desteği ile 2001 yılında kurulan Avrupa Jeopark Ağını, 2004 yılında küresel ölçekteki tüm jeoparkları temsil eden ve belirgin bir kaliteyi korumayı hedefleyen Küresel Jeopark Ağı’nın kurulması takip eder. Günümüzde UNESCO Küresel Jeopark Ağı üzerinden jeopark girişimlerine destek vermektedir. Şu anda UNESCO Küresel Jeopark Ağına üye 44 ülkeden 161 jeopark bulunmaktadır. Bu ağın başlıca hedefi, üye jeoparklar arasında işbirliğini sağlamaktır. UNESCO’nun da desteği ile jeoparklar kendilerine özgü siteleri küresel ölçekte tanıtma fırsatı bulurlar ve diğer jeoparklarla gereksinim duydukları noktalarda işbirliği yapabilirler.

EGN veya GGN’e üye olmayan jeolojik koruma girişimleri “jeopark” adını kullanamaz, onlar sadece “jeopark projesi”, “jeopark girişimi” veya “jeopark inisiyatifi” dir. Bu kısıtlamanın amacı “jeopark” olgusunun kalitesini korumak ve yüksek kalitenin uluslararası yaygınlaşmasına öncülük etmektir. İkinci hedef ise ülkelerin kendi içlerinde ulusal jeopark ağlarını oluşturmalarını teşviktir.

Dünyadakine paralel olarak Türkiye’de de jeolojik değerlere ilişkin farkındalığın artmasıyla özellikle son yıllarda Türkiye’nin jeolojik miras alanlarını saptamak için yoğun bir çalışma yürütülmeye başlanmıştır. Türkiye, jeolojik zenginlikler açısından çoğu ülkeye göre çok şanslı bir ülkedir. Jeolojik olarak Alp-Himalaya çarpışma kuşağında yer alan Türkiye’de, Avrasya plakası ile Arap-Afrika plakasının çarpışmasıyla pek çok jeolojik yapı ortaya çıkarmıştır. Anadolu toprakları, doğanın sunduğu bu mucizevi jeolojik oluşumlara ev sahipliği yapmaktadır. Mağaralar, şelaleler, kalderalar, volkan konileri, peri bacaları, fosil yatakları, travertenler, vadi kanyonlar, krater gölleri ve obruklar gibi onlarca değişik yapı bu jeolojik mirasın eseri konumundadır. Bununla birlikte Manisa’da bulunan

“Kula-Salihli Küresel Jeoparkı” UNESCO Küresel Jeopark Ağı'nın Türkiye'deki tek örneğidir. Her yıl yerli veyabancı çok sayıda insanın gezdiği park, görenleri adeta büyülemektedir.

Türkiye'de, Kula-Salihli Jeoparkı haricinde birçok önemli jeolojik alan daha bulunmaktadır ve bazıları için jeopark projesi gündeme gelmiştir. Bunlar arasında; Kızılcahamam-Çamlıdere Jeoparkı (Ankara), Zonguldak Kömür Jeoparkı (Zonguldak), İda Madra Jeoparkı (Balıkesir), Yukarı Kızılırmak Jeoparkı (Sivas), Denizli Traverten Jeoparkı (Denizli), Kapadokya Jeoparkı (Nevşehir), Konya-Karapınar Jeoparkı (Konya), Narman Jeoparkı (Erzurum), Nemrut-Süphan Jeoparkı (Bitlis), Gökçeada Jeoparkı (Çanakkale), Levent Jeoparkı (Malatya), Kaçkar Dağları Jeoparkı (Artvin-Rize-Erzurum), Trakya Mağaraları Jeoparkı (Tekirdağ-Kırklareli), Güney Karadeniz Jeoparkı (Kastamonu) gibi örnekleri saymak mümkündür.

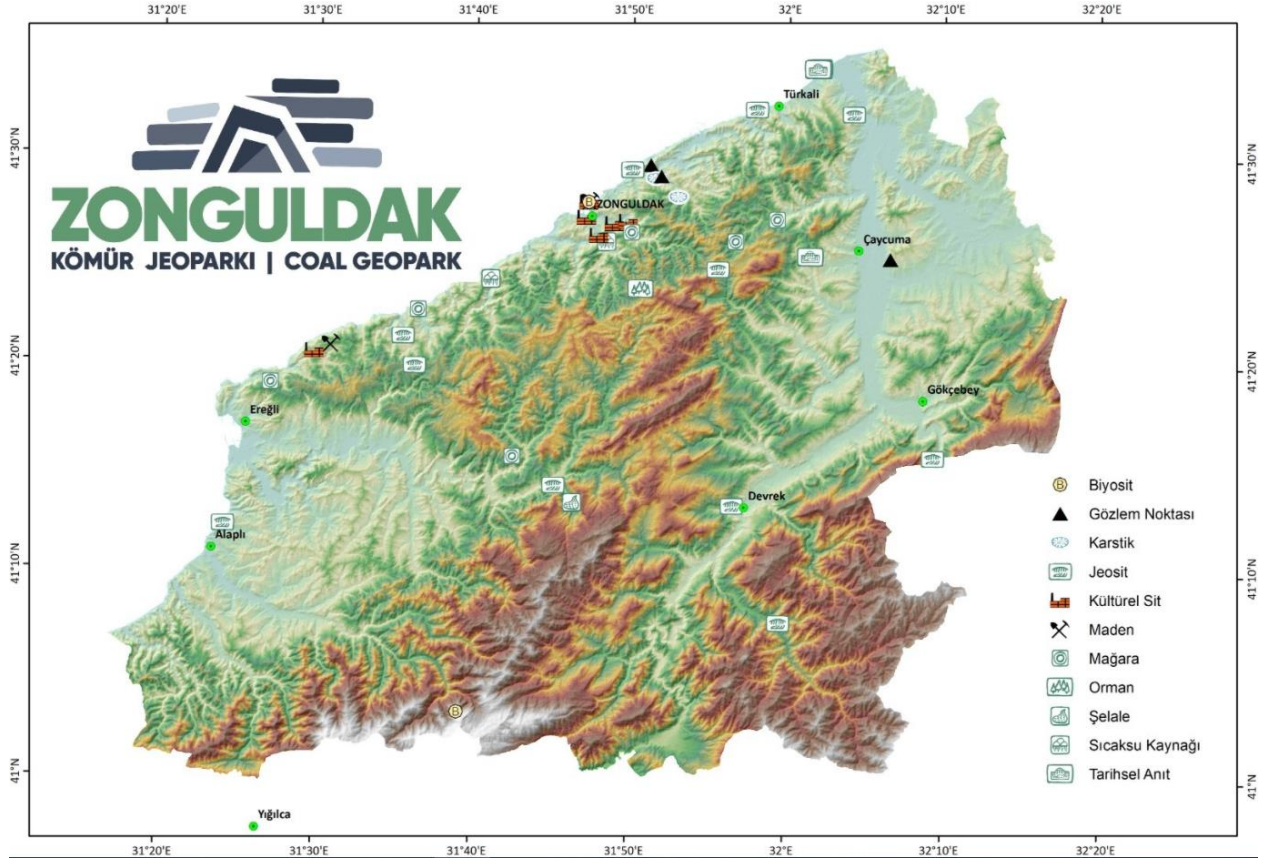
4. YÖNTEM

4.1. Çalışmanın Materyali ve Yöntemi

Çalışma alanı ve materyali Zonguldak Kömür Jeoparkı proje alanı ile yakın çevresidir. Kurulma kararı alınan “Zonguldak Kömür Jeoparkı” projesi, jeolojik değerlerin il düzeyine dağılmış olması nedeniyle bütün Zonguldak ilini kapsamakta, dolayısıyla, önerilen jeoparkın kara sınırları il sınırları ile aynıdır. Deniz yönündeki sınır ise kıyıdan 2 km açıktan geçmektedir. Zonguldak'ın kıyı uzunluğu 80 km'dir, dolayısıyla jeoparkın 160 km²lik kısmı denizde, 3.342 km²lik kısmı karada olmak üzere toplam alanı 3.502 km²'dir.

Alan jeolojik ve jeomorfolojik yapısı ve unsurlarıyla ilginç ve önemli özellikler taşımakta, jeoturizm potansiyeli taşımaktadır. Çalışmada yardımcı materyal olarak jeoparklar ve Zonguldak jeolojisiyle ilgili hazırlanmış yerli ve yabancı kaynaklar kullanılmıştır. Zonguldak Kömür Jeoparkı'na ilişkin topografya ve jeoloji bilgileri için önceden yapılmış olan çalışma raporlarından faydalanılmıştır. Küresel ve ulusal ölçekte yapılan jeopark ve jeoturizm çalışmaları ile örnekleri incelenmiş Zonguldak Kömür Jeoparkı alanı ile yakın çevresinin jeopark ve jeoturizm potansiyeli bu kapsamda değerlendirilmiştir. Alan farklı zamanlarda yapılan arazi çalışmalarıyla analiz edilmiştir. Çalışmanın ana materyalini oluşturan potansiyel jeosit durakları, biyolojik sit ve kültürel sit noktaları ile yakın çevrelerine ait yayınlar, dokümanlar, belgeler ve fotoğraflar kullanılmıştır.

Şekil 1: Zonguldak Jeopark Haritası

Kaynak: www.zonguldakgeopark.com

4.2. Çalışmanın Türü

Çalışmanın ilk aşamasında belirlenen konu ile ilgili güncel kaynaklardan, internetten literatür taraması yapılmış, ilgili makale ve akademik çalışmalar incelenmiştir. Türkiye’de jeoparklar konusu çok yeni bir konu olduğundan ve bu alanda ağı üye olmuş sadece bir jeopark yer aldığından yeterli ve zengin Türkçe kaynağa erişim kısıtlıdır. Bu sebeple İngilizce literatür taramaları da gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki aşamada seçilen çalışma alanı yakın çevresi hakkında araştırma yapılmış, bölgenin topografik, jeolojik ve kültürel özellikleri incelenmiştir.

Daha sonra 2019 yılında “Zonguldak Jeomirasının Turizm Amaçlı Kullanılmasına Yönelik Altyapı Geliştirilmesi” isimli BAKKA projesi kapsamında yürütülen saha çalışma raporu ile jeopark danışma kurulunun arazi çalışma ve gözlemlerinden yararlanılmıştır. Farklı tarihlerde endüstri mirası, kültürel miras, biyolojik miras ve jeolojik miras konusunda Zonguldak Kömür Jeoparkı projesi danışma kurulu ve çalışma kurulu ile yapılan toplantılar, yerinde gözlem ve değerlendirmelerinden faydalanılmış, alandaki unsurların doğal ve kültürel oluşumları ile yapısal özellikleri hakkında çektiği fotoğraflardan yararlanılmıştır.

4.3. Çalışmanın Varsayımları

Zonguldak ili biyolojik, kültürel (tarihi, arkeolojik ve endüstriyel) ve jeolojik mirasın nadir görüldüğü bir keşif kümesinde yer almaktadır. Jeoparklaşma çalışması Zonguldak’ın UNESCO tarafından tarif edilen, yer kürenin oluşumu ve gelişimini gösteren örnek kabul edilebilecek uluslararası nitelikte ve bilimsel olarak kanıtlanabilecek jeositlerin ve bunu destekleyecek biyolojik ve kültürel sitlerin bulunduğu varsayımı ile başlatılmıştır. Zonguldak Kömür Jeoparkı projesinde bu sebeple ilgili vasıfların bulunduğunu gösterebilecek teknik ve akademik uzmanlar ile idari çalışanlar seçilmiştir. Bu ekip tarafından aday jeoparkın araştırılması ve geliştirilmesi için gerekli yöntemler uygulanacak olup gerekli yönetim yapısı da kurulmuştur.

4.4. Çalışmanın Hipotezleri

4.4.1. Zonguldak'ın UNESCO Küresel Jeopark Ağına Üye Olma Potansiyeli

Zonguldak sahil kenti olması yanında bilimsel olarak çok değerli karasal doğal varlıklara sahiptir. Bunların çoğu jeolojik miras niteliğindedir. Özellikle, değişik boyut ve tipteki mağaraları, obruk ve kanyonları ile taşkömürü varlığı ve işletmeleri öne çıkmaktadır. Taşkömürü ve içinde yataklandığı kayalar 350-325 milyon yıl öncesine ait olup, yalnız ülkemizde değil Avrupa ve Asya'da da çok az yerde bulunmaktadır. Bu bakımdan önemli bilimsel değerleri vardır. Mağaralar ise yarasa başta olmak üzere kendine has ekolojiye sahiptirler. Yarasa bulunduran mağaraların ekserisi, yine ülkemizdeki yarasa popülasyonunun büyük bölümü de Zonguldak mağaralarındadır. Bir başka değer Sofular mağarası olup, buradaki sarkıtlar üzerinde yapılan analizler çok önemli uluslararası dergilerde yayınlanmış, bunların Türkiye ve Ortadoğu'nun son 10.000 yıllık iklim kayıtları oldukları anlaşılmıştır. Bu yüzden Sofular Mağarası bilim çevrelerinde dünya ölçeğinde tanınmaktadır. Öte yandan çok zengin bitki örtüsü, kıyı kenti oluşu, coğrafi konumu, muhteşem yer şekilleri, çok zengin mutfağı, ilçeler düzeyindeki yerel değerler (örn. Devrek bastonu, elpek bezi) ve yukarıda değinilen jeolojik zenginliği yerelde, ulusal ve uluslararası düzeyde yeterince tanınır durumda değildir.

Başta Üzülmüş Kültür Vadisi, Kandilli ve Fener-Liman hattı başta olmak üzere Zonguldak'ta yer alan endüstriyel miras; tarihi, yaygınlığı ve zenginliği bakımından uluslararası öneme sahiptir. Gümeli yaylasında yer alan Anıt Porsuk Ağacı yaş, gövde çapı ve orman oluşturma özelliği bakımından yine uluslararası öneme sahiptir. Bunlara ek olarak kömür damarlarında rastlanan zengin karbonifer florası, Çayır Mağarası-Filyos Antik Roma Su Yolu, Cehennemağzı Mağarası, İnönü Mağarası hattını kapsayan Medeniyet Vadisi ve jeo-arkeoloji, tafonilerden mağaralara çok zengin bir kıyı morfolojisi, ekseriyeti faal ve sulu karstik mağaralar ile karabatak ve yarasa gibi yaban hayatı çeşitliliği göz önüne alındığında Zonguldak'ın UNESCO Jeopark potansiyeli taşıdığı değerlendirilmektedir. Elbette bu potansiyelin UNESCO tarafından tescillenebilmesi için doğru bir jeopark kurgusu ile planlanması ve gerekli altyapı ve kurumsallaşmanın tamamlanması gerekmektedir.

Avrupa ve UNESCO Jeoparkları açısından kıyılar özel bir ehemmiyete sahiptir. Kıyıları; litosfer, atmosfer ve hidrosferin bulunduğu tek jeomorfolojik ünitelerdir. Kıyıları; yerküre doğal süreçlerinin işleyişini ve geçmişini anlamamıza yardım edecek jeomorfolojik özellikleri bünyesinde barındırır. Buna ek olarak Avrupa ve UNESCO Jeoparkları içerisinde madencilik temalı jeoparklar önemli bir yer tutar. Madencilik, cevherin oluşumu açısından yerkürenin geçmişine ışık tutarken madenlerin işletilmesiyle ilgili süreçler medeniyet tarihimizin mihenk taşlarını oluşturur. Ayrıca endüstri mirası da bunun yansımalarını gösteren bir araç olarak oldukça önemli ve değerlidir. Bu kapsamda, Zonguldak Kömür Jeoparkı'nın UNESCO JEopark Ağına katılması bakımından avantajlı olduğu söylenebilir.

4.4.2. Sürdürülebilir Kalkınma Yolunda Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi

Jeoturizm, jeoparklarla doğan yeni bir doğa turizmi çeşididir. Yerel odaklı sürdürülebilir bir turizm tipi olan jeoturizm küresel ölçekte trend olma yolundadır. Öyle ki Birleşmiş Milletler tarafından 2017 yılı "*Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kalkınma Yılı*" ilan edilmiş ve UNESCO Jeoparkları bu programın tek imtiyazlı "*Gümüş Ortağı*" seçilmiştir.

Jeopark, Zonguldak için yeni bir kent kimliği oluşturacaktır. Bu yeni kent kimliği maden kazaları ile gerek yerelde gerekse ulusal ölçekte oluşan olumsuz Zonguldak algısını olumlu yönde değiştirecektir. Jeopark Zonguldak için prestijli bir uluslararası turizm sertifikası olacaktır. Mevcutta, jeopark ve endüstriyel miras haricinde Zonguldak'ın doğal, arkeolojik veya kültürel bir özelliğiyle uluslararası tescil alma olanağı çok mümkün görünmemektedir. Jeopark kavramı Zonguldak için turizm alanında rekabetçi bir yön olacak, hem bölgesinde hem ulusal ölçekte Zonguldak ilinin daha güçlü hale gelmesine katkı yapacak, bu niteliği ile benzerlerinden kolaylıkla sıyrılması için önemli bir araç olacaktır. UNESCO tescili alacak bir jeopark; sadece ekonomik olarak değil, sosyal olarak da başta gençler olmak üzere, Zonguldak halkının refahına katkı sağlayacak önemli bir çarpan ve kaldıraç etkisi yaratacaktır.

4.5. Veri Toplama

Zonguldak'ta bir jeopark kurma fikri 2017 yılında ortaya atılmış olduğu için görece ilin gündeminde yeni olan bu konu için geçmişe dayalı kapsamlı veri ve analizler yapılmamıştır. Bununla birlikte

BAKKA'nın 2019 yılında vermiş olduğu bir destekle Zonguldak'ın Jeopark potansiyelini değerlendiren "Zonguldak İlinin UNESCO Jeopark Kriterlerine Uyumluluk Fizibilitesi" adıyla bir rapor hazırlanmıştır. Buna ek olarak çoğunlukla BAKKA tarafından öncülük edilmiş tren turizmi ve endüstri mirasına ilişkin ve jeoparkı destekleyici araştırma, tanıtım ve analiz dokümanları da bulunmaktadır. Ayrıca doğrudan jeopark oluşturulması amacıyla olmasa da bölgenin jeolojik ve jeomorfolojik özellikleriyle, tarihi, kültürel ve biyolojik özelliklerini ortaya koyan onlarca makale, bilimsel yayın ve araştırma çalışması mevcuttur. Jeoparklaşma sürecinde ve bu raporun hazırlığında söz konusu dokümanlar ve veriler ile Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi kapsamında yapılan toplantı ve istişarelerden elde edilen veriler kullanılmıştır.

4.5.1. Veri Toplama Yöntemi

Hazırlanan bu rapor doğrudan jeoparklaşma sürecinin başvuru sürecinin yasal bir parçası olmadığı için birincil veri toplama yöntemlerine başvurulmamıştır. Bunun yerine ikincil veri kaynakları kullanılmıştır. İkincil veriler ise konunun amacına ve temasına uygun olarak daha önceki kaynaklarda yer alan veri ve bilgilerdir. Ulaşması nispeten daha kolay olan bu verilerin önemli bir kısmına internet araştırmalarıyla ulaşılmıştır.

4.6. Veri Analizi

İkincil veri kaynaklarından elde edilen veriler tasnif edilmiş, amaca uygun olanlar belirlenmiştir. Görece eski olan kaynaklar yerine UNESCO Küresel Jeopark adaylık sürecinin her geçen yıl gelişerek değişmesi nedeniyle güncel olanların kullanımı tercih edilmiştir.

Bununla birlikte jeoparklaşma sürecinin devamında UNESCO Küresel Jeopark Ağına dâhil olmak için hazırlanacak rapor ve dokümanlarda birincil veri kaynaklarına ihtiyaç duyulacaktır. Bu kapsamda derinlemesine mülakatlar, katılımcı gözlem, çalıştay ve odak grup toplantıları düzenlenmesi önerilmektedir.

4.7. Karşılaşılan Sorunlar

UNESCO Küresel Jeopark Ağına dâhil olmak için Türkiye'de benzer süreci yaşamış ve hâlihazırda ağa üye olan tek alan Kula-Salihli UNESCO Küresel Jeoparkı'dır. Bunun haricinde bu amaç doğrultusunda çalışan veya adaylık düşünen en güçlü jeopark projesi Zonguldak Kömür Jeopark Projesi'dir. Kula-Salihli örneğinin görece eski olması, Türkiye'de aynı süreci yaşayan ve Zonguldak'ın önünde yer alan benzer bir örnek olmaması nedeniyle Türkçe literatüre ulaşmak ve bu alanda güncel yayınlar elde etmek konusunda zorluklarla karşılaşmıştır. Bununla birlikte hazırlanan bu çalışma sonucunda Zonguldak Kömür Jeoparkı projesi sürecindeki bilgilerle diğer aday jeoparkların faydalanabileceği bilgiler edinmesi mümkün olacaktır.

5. JEOPARKLARIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA ETKİSİ

5.1. Jeoparkların Amaçları

UNESCO Küresel Jeoparkları, uluslararası jeolojik öneme sahip alanların ve manzaraların bütüncül bir koruma, eğitim ve sürdürülebilir kalkınma kavramıyla yönetildiği tek, birleşik coğrafi alanlardır. UNESCO Küresel Jeoparkı, jeolojik mirasını, bölgenin doğal ve kültürel mirasının diğer tüm yönleriyle bağlantılı olarak, dünyamızın kaynaklarını sürdürülebilir bir şekilde kullanmak, iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak ve doğal afetlerle ilgili riskleri azaltmak gibi toplumun karşı karşıya olduğu temel konularda farkındalığı ve anlayışı geliştirmek için kullanılır. UNESCO Küresel Jeoparkları, günümüzde bölgenin jeolojik mirasının tarih ve toplumdaki önemi konusunda farkındalık yaratarak, yöre halkına bölgelerinde gurur hissi vermekte ve alanla özdeşleşmelerini güçlendirmektedir. Jeoturizm yoluyla yeni gelir kaynakları elde edilirken, bölgenin jeolojik kaynakları korunduğu için yenilikçi yerel işletmelerin, yeni işlerin ve yüksek kaliteli eğitim kurslarının oluşturulması teşvik edilmektedir. Küresel Jeoparklar Ağı'nın amaçları şunlardır;

- Coğrafyanın korunmasını, geliştirilmesini ve profesyonel yönetimini teşvik etmek,
- Doğa ile onun işlevi ve rolü hakkında bilgi ve anlayışı iletirmek,
- Yerel toplulukların doğal ve kültürel miraslarına değer vermelerine yardımcı olmak,

- Dünya mirasını günümüz ve gelecek nesiller için korumak,
- Jeo-bilim konuları ve hayatın jeo-bilimle ilişkisi hakkında halkı eğitmek ve öğretmek, çevresel konular ve doğal tehlikeler hakkında onları bilinçlendirmek,
- Doğal ve sürdürülebilir sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmayı sağlamak,
- Katılımcı ortaklık ve yönetim şemalarını kullanarak miras ve koruma ile jeolojik ve kültürel çeşitliliğin sürdürülmesi arasında çok kültürlü bağları teşvik etmek,
- Araştırmaları teşvik etmek,
- Küresel Jeoparklar arasındaki ortak çalışmalarını teşvik etmek (örneğin iletişim, yayınlar, bilgi alışverişi, eşleştirme).

Global Jeoparklar Ağı, jeoparklar ve profesyoneller tarafından benimsenen ve saygı duyulan etik standartları oluşturur, karşılıklı işbirliği ve yardımı teşvik eder. Çeşitli konularda uluslararası işbirliğini teşvik ederek tematik çalışma gruplarını başlatır ve koordine eder. Jeo-koruma, jeo-turizm, jeo-eğitim ile jeoparkların yönetimi ve faaliyetleri ile ilgili çalışmalarda jeo-çeşitlilik yönetimi ve diğer disiplinlerdeki bilgileri oluşturur, takip eder, iletir ve yayar.

Tüm bu yönleriyle jeoparklar, jeomirasın korunmasının yanında doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanımı, iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması ve doğal afetlerle ilgili risklerin azaltılması gibi konularda da toplumun bilinçlenmesini ve farkındalığının artırılmasını amaçladığından doğrudan birer sürdürülebilir kalkınma aracı olarak adlandırılabilirler.

5.2. Jeoparklarda Yönetim ve Yerel Katılım

Jeopark projelerinin UNESCO Küresel Jeopark Ağına dâhil olabilmesi için etkin bir yönetim sistemi ve uygulama programına sahip olması bir ön koşul olarak aranır. Ayrıca etkileyici ve uluslararası öneme sahip jeolojik zenginliklerin varlığı da bir ön koşul olmasına rağmen bu da tek başına yeterli değildir. Bir jeopark alanı içerisinde jeolojik sitler ile biyolojik ve kültürel sitler ziyaretçiler için erişilebilir ve birbirine bağlantılı şekilde sunulmalıdır. Jeoparklarda yerel desteğe sahip bir yönetim yapısının ve paydaşlarla kurulmuş ortaklıkların kurulması beklenmektedir. Kurulacak olan bu yönetim yapısı/organı altyapıların yapılması ve yeterli kalifiye personelin istihdam edilebilmesi için sürdürülebilir mali desteğe sahip etkin bir yapıya sahip olmalıdır.

Jeoparkların kurulması için güçlü bir toplumsal destek beklenmektedir ve alttan üste doğru işleyen bir yerel katılım aranmaktadır. Jeopark yönetimlerinde güçlü bir finansal kaynak elde edilmesi için yerel, siyasi ve toplumsal liderlerin güçlü bir desteğine ihtiyaç vardır. Jeopark yönetimlerinde güçlü, etkili ve profesyonel bir organizasyon yapısına ihtiyaç olduğu kadar bölgenin sürdürülebilir sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınması için bir stratejiye ve eylem planına da ihtiyaç vardır. Ayrıca başarı için güçlü bir yerel katılım ile işbirlikleri büyük bir öneme sahiptir. Jeopark fikri için girişim yerel topluluk/yetkililerden gelmelidir. Zira yerel topluluk/yetkililer jeoparkla birlikte yaşadıkları yeri korurken jeoturizmle birlikte toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılarlar.

Bir jeoparkın başarılı ve sürdürülebilir şekilde yönetilebilmesi için planlama ve uygulama süreçlerine kamu otoriteleri, yerel topluluklar, özel ilgi grupları, araştırma ve eğitim kurumları dâhil edilmelidir. Sağlanacak işbirliği ve koordinasyon ortaklıkları teşvik eder ve elde edilecek kazanımları artırır, yerel paydaşları ve halkı motive eder, sonraki ortaklıklar, proje ve faaliyetler için onları harekete geçirir.

Jeoparkların kimliği tüm ziyaretçiler için açıkça görünür olmalıdır. Jeoparklar içinde belirlenen jeosit, biyosit ve kültürel sitler için güçlü bir görünürlük ve iletişim stratejisi oluşturulmalıdır. Basılı ve dijital dokümanlar, yayınlar ve reklamlar ile yapılacak etkinlik ve faaliyetler vasıtasıyla hem yerel halka hem de ziyaretçilere jeopark etkin bir şekilde tanıtılmalıdır.

Jeoparkların başarılı olabilmesi, yerel halkın da bu oluşumdan sosyal ve ekonomik fayda elde edebilmesine bağlıdır ve bu durum sürdürülebilir kalkınma için gereklidir. Jeopark bölgesinde yürütülecek turizm aktiviteleri, bölgenin doğal özellikleri ve kültürel karakteri ile yerel koşullarına uyacak şekilde tasarlanmış olmalıdır. Ayrıca yerel halkın gelenek ve göreneklerine uygun şekilde yürütülmelidir. Yerel kültürel değerlerin korunması, sürdürülebilir kalkınma çabalarının önemli bir parçasıdır. Bir jeoparkın kurulmasında yerel halkın dâhil edilmesi hayati önem taşımaktadır.

UNESCO Jeopark Sekreterliğinden, bir jeopark projesinin hazırlık aşaması esnasında ve önerinin teslim edilmesinden önce yardım almak esastır. Ayrıca aday jeopark; ulusal jeoloji araştırmacıları, yerel ve ulusal turizm örgütleri, kamu kurum ve kuruluşları, yerel topluluklar, üniversiteler ve araştırma kurumları ile özel sektör ve STK'larla işbirliği yapmalıdır. Bu gruplar, jeopark adayının bilimsel, kültürel, sosyo-ekonomik topluluklarının temsilcisi olmalıdır. Geniş bir yerel danışmanlık süreci; planlanan jeoparkın yerel kabulünü kolaylaştırmak için yerel halkı kapsamalıdır. Güçlü bir jeopark başvuru dosyası için güçlü bir ana tema ve jeositler ile devamında gerekli desteğin alınması gereklidir.

5.2.1. Kula-Salihli UNESCO Global Jeoparkı Yönetim Yapısı

Ege Bölgesinde Gediz Grabeni'nin orta kesimi ile iç batı Anadolu Platolarının batısında yer alan Kula-Salihli UNESCO Global jeoparkı, Manisa ilinin Kula ve Salihli ilçelerinin idari sınırlarının bütününe kapsamaktadır. Jeoparkın toplam alanı 2.320 km²'dir. Kula-Salihli Jeoparkı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ve tek jeoparkıdır. Bu jeoparkın Türkiye'deki diğer jeolojik özellikli alanlardan ayıran en önemli özelliği, Türkiye'nin en genç volkaniklerine sahip olmasıdır.

Kula-Salihli UNESCO Global Jeoparkı'nın yönetilmesi ve Manisa'nın doğal zenginliklerinin daha iyi tanıtılarak turizm potansiyelini geliştirilmesi amacıyla Manisa Büyükşehir Belediyesi, Kula Belediyesi ve Salihli Belediyesi işbirliğinde Jeopark Belediyeler Birliği kuruldu. Manisa Büyükşehir Belediye Meclisi'nin Jeopark Belediyeler Birliği tüzüğünü onaylaması ve Bakanlar Kurulu'nun 14 Mart 2016 tarihindeki kararının resmi gazetede yayınlanması ile birlik resmen kuruldu. Kurulan Jeopark Belediyeler Birliği'nin merkezi ise Kula ilçesi olarak belirlenmiştir. Bu üç belediyenin bütçeye yaptığı katkı ile Kula - Salihli UNESCO Global Jeoparkı proje ve faaliyetleri yürütülmektedir.

5.2.2. Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi Yönetim Yapısı

Jeopark projesi kararı, kısa adı ZONTAB olan "Zonguldak Turizm Altyapı Hizmet Birliği" tarafından alınmıştır. Birlik, 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu'na dayanarak, Zonguldak İl Özel idaresi, il ve ilçe belediyeleri ve dört köyün katılımı ile kurulmuş olup, bütçesi ve harcama yetkisi vardır. 14 Haziran 2021 tarihinde alınan karar doğrultusunda Zonguldak Turizm Altyapı Hizmet Birliğinin tüzüğü değiştirilmiştir. Birlik tüzüğünde jeopark kurmak ve işletmek ayrı bir madde olarak yer almaktadır. 24 Haziran 2021 tarihinde aday jeoparkın adının Zonguldak Kömür Jeoparkı olarak belirlendiği Kuruluş, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönerge kabul edilmiştir.

ZONTAB, jeopark projesini, içinde yer bilimcilerin olduğu geniş bir danışma kurulu, idari ve bilimsel koordinatörler ile yürütecektir. Zonguldak İl Özel İdaresi, Zonguldak Belediyesi, Zonguldak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK) ile iş birliği protokolleri imzalanmıştır. Bu kurumların maddi destekleri yanında Danışma Kurulu'nda uzmanları da bulunacak ve bilimsel katkıları alınacaktır. Proje yönetiminin öncelikli hedefi tüm Zonguldak halkını jeopark ve jeoturizm konularında aydınlatmak ve yerel kamuoyu katkısını artırmaktır.

Jeopark projesinin idare yeri, aynı zamanda Jeopark Ziyaretçi Merkezi olacaktır. Bu amaçla TTK'nın terkedilmiş kömür yıkama tesislerinden birisi ZONTAB bünyesine alınmış, onarım ve düzenlemede Batı Karadeniz Kalkınma Ajansının desteğiyle son aşamaya gelinmiştir. Yapılmakta olan jeopark ziyaretçi merkezi ve ofisi tamamlanana kadar Zonguldak Kömür Jeoparkı İrtibat Ofisine Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı hizmet binasında bir ofis tahsis edilmiştir.

5.3. UNESCO Küresel Jeoparklarının Odaklandığı Alanlar

UNESCO Küresel Jeoparklarının odaklandığı ana alanlara bakıldığında eğitim, farkındalık ve koruma üzerine bir odaklanma mevcut olduğu görülmektedir.

5.3.1. Jeolojik Mirası Koruma

UNESCO Küresel Jeoparkları, sürdürülebilirlik kavramını kullanan, yer kürenin mirasına değer veren ve onu koruma bilincinin farkına varılmasını sağlayan alanlardır. UNESCO Küresel Jeoparkları'ndaki tanımlayıcı jeolojik alanlar, bu sahaların gerekli izleme ve bakımına olanak

sağlayan yerel, bölgesel ve/veya ulusal hukuk ve yönetim otoriteleri tarafından korunmaktadır. UNESCO Küresel Jeoparkları jeolojik mirası korumak için gelişirler, deneyimler ve yöntemler geliştirirler. Bu alanlar, jeolojik miras alanlarının korunması ve yönetimi konusunda iyi uygulamaları ve bilgiyi paylaşmak için birbirleri arasında ortaklıklar geliştirmektedir.

5.3.2. Kültürel Mirasın Geliştirilmesi

Birçok ülkede sembolik jeositler kutsal yerler olarak kabul edilir. Antik çağlardan beri, kutsal mekânlar dünyadaki milyarlarca insan için gizemli bir cazibeye sahiptir. Efsaneler ve bu alanlara ilişkin hazırlanan raporlar, insanların bu yerleri ziyaret ederken yaşadıkları olağanüstü deneyimleri anlatmaktadır. Farklı kutsal mekânların bedeni iyileştirme, zihni aydınlatma ve kalbe ilham verme gücüne sahip olduğuna inanılır. İnsanlar bu tür yerlerde tapınaklar ve manastırlar inşa etmiştir. UNESCO Küresel Jeoparkları, mitoloji, arkeoloji ve tarih ile belirli manzaralar ve kara formları arasındaki bağlantıyı vurgulayan bazı önemli yerlere ev sahipliği yapmaktadır. UNESCO Küresel Jeoparkları temel olarak insanlar ve topluluklarla dünya arasındaki bağlantıları keşfetmek ve farkındalık yaratmakla ilgilidir. Yer kürenin; tarım uygulamalarını, evlerimiz için kullandığımız yapı malzemelerini ve yöntemlerini, mitolojimizi, folklorumuzu ve halk geleneklerimizi şekillendirdiği yaklaşımıyla için kültürel miras yönüne de yoğunlaşır.

5.3.3. Biyoçeşitliliğin Korunması

UNESCO Küresel Jeoparkları, litosfer ve biyosfer arasındaki belirli etkileşimlerin analizinin, jeolojik çevrenin biyosferin evrimindeki rolü hakkında entegre bir kavram sağladığı alanlardır. Jeolojik çevre ile modern ekosistemler arasındaki ilişki ve bunların bütüncül yönetimleri konusunda farkındalık yaratmak için faaliyetler ve projeler geliştirir.

5.3.4. Kapasite Geliştirme Faaliyetleri

UNESCO Küresel Jeoparkları, yerel paydaşlar ile daha sonra jeopark faaliyetlerini ve işletmesini destekleyebilecek genç işsizler için eğitim kursları ve kapasite geliştirme faaliyetleri sunmaktadır. UNESCO işbirliğiyle Küresel Jeoparklar Ağı, jeoparklarının çok olmadığı bölgeler başta olmak üzere birçok ülkede jeoparkların gelişimini destekleyen Uluslararası Jeoparklar Eğitim Kursları düzenlemektedir.

5.3.5. Sürdürülebilirlik için Eğitim

UNESCO Küresel Jeoparkları, jeolojik mirasımız, doğal, kültürel ve somut olmayan miraslarımızın diğer yönleriyle olan bağlantılarının farkındalığını yaymak için her yaşa yönelik eğitim faaliyetleri geliştirmekte ve uygulamaktadır. UNESCO Küresel Jeoparkları okullar için eğitim programları hazırlamakta veya "Yaz kampları", "Çocuk Kulüpleri" veya özel "Fosil Eğlenceli Aktiviteler" aracılığıyla çocuklar için özel aktiviteler sunmaktadır. Ayrıca yetişkinler ve emekliler için hem resmi hem de gayri resmi eğitimleri teşvik etmektedir.

5.3.6. Doğal Kaynakları Akıllıca Kullanım

İnsanlık ve uygarlık tarihi, yerkabuğundan çıkarılan kaynaklara dayanmaktadır. Modern toplumların gelişimi, doğal kaynakların tükenmesinin sonuçlarıyla sınırlıdır. UNESCO Küresel Jeoparkları, insanları doğal kaynaklara olan sürdürülebilir kullanım ve ihtiyaç hakkında bilgilendirirken, aynı zamanda çevreye ve peyzajın bütünlüğüne saygıyı teşvik etmektedir.

5.3.7. Jeolojik Tehlikelerin Azaltılması

UNESCO Küresel Jeoparkları volkanlar, depremler ve tsunamiler de dâhil olmak üzere jeolojik tehlikelere karşı farkındalığı teşvik eder. Yerel halk ve ziyaretçiler için eğitim faaliyetleri aracılığıyla birçok UNESCO Küresel Jeoparkı, jeolojik tehlikelerin kaynağı ve afet müdahale stratejileri de dâhil olmak üzere etkilerini azaltmanın yolları hakkında bilgi verir. Bu çabalar önemli bir kapasite oluşturur ve potansiyel jeolojik tehlikelere etkili bir şekilde yanıt verebilecek bilgi ve becerilere sahip daha dayanıklı topluluklar oluşturmaya katkıda bulunur. Jeolojik risklerle ilgili Küresel Jeopark Ağı çalışma

grubu, ortak faaliyetleri koordine eder ve jeoparklar arasında afet azaltma stratejilerinin hazırlanmasına yardımcı olur.

5.3.8. Sürdürülebilir Kalkınma

UNESCO Küresel Jeoparkları, yerel halk ile etkileşimde bulunmakta, geleneksel yaşam biçimlerine onları güçlendirerek katkı sağlamakta, insan haklarına ve itibarlarına saygı göstermektedir. UNESCO Küresel Jeoparkları, jeolojik mirasla bağlantılı genel bir imajın geliştirilmesi ve sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi yoluyla alanın ekonomik gelişiminde aktif bir role sahiptir. Jeoparklar, sakinlerinin yaşam koşullarını ve çevresini etkileyerek bölge üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Amaç, sakinlerin bölgenin mirasının değerlerini yeniden uygun hale getirmelerini ve bölgenin bir bütün olarak kültürel canlandırılmasına aktif olarak katılmalarını sağlamaktır.

5.3.9. İklim Değişikliği Farkındalığı

UNESCO Küresel Jeoparkları, geçmiş iklim değişikliğinin kayıtlarını elinde tutarak mevcut iklim değişikliğinin yanı sıra yenilenebilir enerjiden yararlanarak en iyi "yeşil turizm" standartlarını kullanmak için en iyi uygulama yaklaşımını benimseyen alanlardır. UNESCO Küresel Jeoparkları, geçmiş ve mevcut iklim değişikliğinin etkileri üzerine açık hava müzeleri olarak hizmet vermekte ve böylece ziyaretçilere iklim değişikliğinin çevremizi nasıl etkileyebileceğini gösterme ve iklim değişikliğinin bölge üzerindeki potansiyel etkileri konusunda farkındalık yaratma ve yerel topluluklara iklim değişikliğinin potansiyel etkilerini azaltma ve uyum sağlama konusunda bilgi sağlama fırsatı vermektedir.

5.3.10. Sürdürülebilir Turizm

UNESCO Küresel Jeoparkları, ziyaretçilerin jeolojik mirasa erişimi ile jeopark bölgesinde sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin geliştirilmesini desteklemek için altyapı ve faaliyetler oluşturmaktadır. UNESCO Küresel Jeoparkları, çeşitli rehberli saha yürüyüşleri ve doğa turizmi faaliyetleri, otantik deneyim ve yerel gastronomi sunan sürdürülebilir turizm destinasyonları olarak kendini tanıtmaktadır. Küresel Jeopark Ağları, 2017 yılında Uluslararası Kalkınma için Sürdürülebilir Turizm Yılı'nın desteklenmesi için Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) altın ortağı olmuştur.

5.3.11. İstihdam

UNESCO Küresel Jeoparkları, kırsalda konaklama ve el sanatları ürünlerinin geliştirilmesi, yetiştirilmesi ve tanıtılması için uygun bir platformdur. UNESCO Küresel Jeoparkları, yeni işletmelerin oluşturulması ve gençlerin kendi bölgelerinde istihdamı yoluyla önemli jeolojik miras alanlarına ev sahipliği yapan alanların sürdürülebilir gelişimine katkıda bulunmaktadır.

5.3.12. Kadınların Güçlendirilmesi

UNESCO Küresel Jeoparkları, ister odaklanmış eğitim programları ister kadın kooperatiflerinin geliştirilmesi yoluyla kadınları güçlendirmeye büyük bir önem vermektedir. Bazı UNESCO Küresel Jeoparklarında kadın kooperatifleri de kadınlara kendi alanlarında ve kendi şartlarıyla ek gelir elde etme imkânı sağlamaktadır.

5.3.13. Bilim ve Araştırma

UNESCO Küresel Jeoparkları, jeolojik mirasın uluslararası öneme sahip olduğu özel alanlardır. Bu nedenle jeoparklar, jeo-koruma, turizm ve sürdürülebilir yerel kalkınma alanındaki bilimsel araştırmalar için uygun alanlardır. UNESCO Küresel Jeoparkları, yer bilimleri ve diğer disiplinlerde aktif bilimsel araştırmalar yapmak, dünya ve süreçleri hakkındaki bilgilerimizi iletirmek için akademik ve araştırma kurumlarıyla birlikte çalışmaya teşvik edilmektedir. UNESCO Küresel Jeoparkı, insanların en yüksek akademik araştırma seviyesinden meraklı ziyaretçi seviyesine kadar bilimle uğraşabilecekleri aktif bir laboratuvardır.

5.3.14. Ağ Oluşturma

Ağ oluşturma, jeoparkların temel ilkelerinden biridir. Ağ oluşturularak jeopark hareketinin başarısına güçlü bir şekilde katkıda bulunulur ve deneyim paylaşımını, kalite yönetimini, ortak girişimlerin ve projelerin oluşturulmasını ve kapasite geliştirmeyi kolaylaştırmada değerli bir rol oynanır. Jeoparklar arasında küresel bir işbirliği ve iyi uygulama değişimleri yoluyla önemli bir paylaşım, öğrenme ve etkileşim platformu sunmaktadır.

5.3.15. Yerel Bilgi

UNESCO Küresel Jeoparkları, yerel halkı aktif olarak içerir, kültürlerini korur ve kutlar. Yerel ve yerli toplulukları sürece dâhil ederek, bu toplulukların önemini, kültürlerini ve bu topluluklar ile toprakları arasındaki bağlantıyı güçlendirir. UNESCO Küresel Jeoparklarının kriterlerinden biri de bilimin yanı sıra yerel ve yerli bilgi, uygulama ve yönetim sistemlerinin de alanın planlanması ve yönetimine dâhil edilmesidir.

5.3.16. İzleme ve Değerlendirme

Her UNESCO Küresel Jeoparkı'nın yönetim kalitesi de dâhil olmak üzere jeoparkların sürekli yüksek kalitesini sağlamak için, jeopark statüleri belirli periyotlarla kapsamlı bir yeniden doğrulanmaya tabidir. UNESCO Küresel Jeopark Ağı, değerlendirme misyonları için uzmanlar sağlayarak ve değerlendiricilerin listesini koruyarak jeopark değerlendirme ve yeniden doğrulanma sürecini desteklemektedir.

5.4. Önemli Jeopark Ölçütleri

Küresel ve Avrupa Jeopark Ağları adaylık başvuruları için bazı ölçütler belirlemişlerdir. Bu ölçütlerin temelinde koruma, eğitim ve turizm yer alır. Bir jeopark adayı için Küresel Jeopark Ağı değerlendirme ölçütlerini altı ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar sırasıyla;

- Büyüklük ve yerleşim,
- Yönetim ve yerel katılım,
- Ekonomik kalkınma,
- Eğitim ve
- Koruma ve sahip çıkma
- Küresel ağ

UNESCO Küresel Jeoparklar Konseyi tarafından Endonezya'nın Lombok kentindeki 4. oturumunda (Eylül 2019) hedeflenen UNESCO Küresel Jeoparkları için bir kontrol listesi taslağının taslağının oluşturulmasına ve nihai hale getirilmesine karar verildi.

101 sorudan oluşan ve kalite kriterlerine dayalı hızlı bir öz değerlendirme kontrol listesi oluşturuldu. Bunlar kesinlikle dâhili kullanım içindir ve değerlendirme görevinde tartışılmalarına gerek yoktur. Bu kontrol listesini tamamlamak için her soru için Evet veya Hayır'ın işaretlenmesi gerekmektedir ve önceden tanımlanmış trafik ışığı renk şeması (yeşil/sarı/kırmızı) doğrultusunda hareket edilir.

- Tüm işaretlemeler yeşil kutularda ise; başarılı bir aday dosyası olduğunu
- 15 adede kadar sarı kutu işaretli ise aday jeoparkın başvuruda açık zayıflıklar içerdiği, adaylığın ertelenme veya reddedilme olasılığının yüksek olduğunu,
- Sarı kutularda 15'ten fazla işaret var ise aday jeoparkın büyük ihtimalle reddedileceği,
- Kırmızı kutu içindeki iki veya daha fazla işaret varsa UNESCO Küresel Jeoparkları için Operasyonel Kılavuz İlkeleri'nin kesinlikle adaylık reddi ile ihlal edildiğini gösterir.

5.5. Jeoturizm ve Sürdürülebilir Kalkınma

Ülkemizde henüz fazlaca bilinmese de jeopark bütün dünyada istenen ve oluşturulmaya çalışılan olgudur. Araç veya yaya olarak gezme mesafesinden küçük olmayan, aynı veya farklı türlerde jeolojik miras bulunduran alanların jeoturizm amaçlı olarak düzenlenmesidir. Kısaca, jeopark koruma, eğitim ve ekonomik gelir (çoğunlukla turizm) amaçlı olarak arazi kullanımı ve bunun planlaması işidir. Genel olarak, jeoparkların kazandırdıklarının başında eğitim, koruma bilinci ve ekonomik kalkınma gelir. Her alanda olduğu gibi doğada yaşamın sürdürülebilirliğinde de eğitimin

rolü oldukça önemlidir. Bu sürdürülebilirlik ancak doğayı tanımak ve anlamakla mümkündür. Üzerinde yaşadığımız yerküreyi topluma her yönüyle tanıtmak ve doğayı koruma bilinci oluşturmak için verilecek eğitimin en etkili yolu, bizzat doğanın kendi içerisinde verilecek eğitimidir. İşte jeoparkların eğitim görevi bu noktada önem kazanmaktadır. Gezerek, görerek ve eğlenerek eğitim yani yaşam boyu eğitim.

Koruma bilinci, doğal hayatın devamlılığının esasıdır. Sahip olduklarımızı gelecek nesillere aktarmak istiyorsak, öncelikle onları korumakla işe başlamalıyız. Yerkabuğunun oluşumundan itibaren günümüze kadarki süreçleri bize anlatan tüm yapılar (fossil, kayaç, mineral, maden ve morfolojik tüm oluşumlar) uzun jeolojik zamanların ürünüdür. Bu doğal oluşumların yok olması durumunda yeniden oluşturulması mümkün değildir. Bizden sonraki nesillerin yaşadıkları doğayı anlamaları, tanımaları, öğrenmeleri için ellerindeki materyal, doğanın kendisi olmalıdır. İşte bu noktada, yaşadığımız doğayı ve bu doğaya ait her ürünü korumak önem kazanır. Jeolojik mirasın korunmasında jeoparkların önemi büyüktür.

Jeoparklar, bu koruma görevlerini topluma ekonomik katkı sağlayarak yürütmektedirler. Günümüzde doğa turizminin ivme kazandığı dikkate alınacak olursa, jeoturizm kavramının en etkili mekânları jeoparklar olmaktadır. Temelleri yerel halkın girişimleri ile atılan jeoparklar, turizm yoluyla halka ekonomik kazanç sağlar. Bu noktada ekonomik kazancın devamlılığı koruma bilincinin devamlılığı ile paralel yürüyecektir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Zonguldak Kömür Jeopark alanı ve yakın çevresi jeoturizm kapsamında farklı etkinlikler için yüksek potansiyel taşımaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm yaklaşımı ancak çevrenin ekolojik özelliklerine uygun gelişme ve yönetim planları ile gerçekleştirilebilir. Bölgede koruma, yerel farkındalık, ekonomik kalkınma ve jeoturizm faaliyetlerini düzenlemek ve yürütmek için öncelikle iyi bir planlama ile stratejinin oluşturulması gerekmektedir.

TÜİK'in turizm istatistiklerine bakıldığında 2019 yılında (pandemi öncesinde) Zonguldak'ta tesise geliş sayısı 250 bin, geceleme sayısı 400 bin civarındadır. Endüstriyel miras turizmi ve jeoturizm faaliyetlerinde yaşanacak bu gelişme iyi yönetildiği takdirde bu rakamların çok daha iyi seviyelere gelmesi mümkündür. Zira hâlihazırda Karabük ve Bartın'a önemli sayıda ziyaretçi gelmektedir. 2019 rakamlarına göre bu illerde toplam 600 bine yakın tesise geliş, 900 bine yakın geceleme sayısı vardır. Bu illerin Zonguldak'a 1-1,5 saat karayolu mesafesinde olduğu düşünüldüğünde ve buraya gelen turistlerin %50'sinin Zonguldak'a çekilme potansiyeli de düşünüldüğünde jeopark projesinin başarıyla yönetilmesi halinde Zonguldak turizminin ilk 2-3 yıl içinde bugünkü halinin en az iki katına çıkabileceği düşünülmektedir.

Zonguldak Kömür Jeoparkı projesinin daha etkili ve verimli yönetilmesi, sürdürülmesi için UNESCO tarafından kriter seti oluşturulmuştur. Bu kriter setini belirli şartlar dahilinde karşılamak ön şart olarak sunulmuştur. Bununla birlikte jeopark projesinin ile olan katkısının artırılması için ilave birtakım görüş ve öneriler sunulmuş olup bu önerilerin hayata geçirilmesiyle birlikte Zonguldak Kömür Jeoparkı projesinin sürdürülebilir kalkınmaya katkısının artırılması planlanmaktadır;

Yönetimsel Öneriler;

- Zonguldak Kömür Jeoparkı yönetim yapısı önemli ölçüde tamamlanmış olup yerel halk ve ilçelerle iletişimi güçlendirecek mekanizmalar kurulmalıdır,
- Kula-Salihli Jeoparkı ve Türkiye'deki diğer jeopark düşüncesi olan il ve bölgelerle iletişim güçlendirilmeli, ziyaretler gerçekleştirilmelidir.

Fiziksel Mekâna Yönelik Öneriler;

- Jeositlerden öne çıkanlar tespit edilmelidir,
- Jeositleri görünür kılmak ve bu alanlara yönlendirmek için tabela, tanıtım panoları, afişler, broşürler ve kitapçıklar hazırlanmalıdır,
- Şehrin giriş ve çıkışlarında "Zonguldak Kömür Jeoparkına Hoşgeldiniz" tabelaları hazırlanmalıdır,
- İde alternatif konaklama alanları ve kamp alanları oluşturulmalıdır,

- Jeosit alanı ve yakın çevrelerinde rekreasyon ve dinlenme alanları oluşturulmalı, durakların peyzaj düzenlemeleri yapılmalıdır,
- Önemli jeositlere yakın noktalarda oturma yerleri, ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılayacak yeme-içme üniteleri ve uygun dinlenme mekânları oluşturulmalıdır,
- Yapımı devam etmekte olan jeopark müzesi ve ziyaretçi merkezi tamamlanarak gerekli donatı ve içerikle hazır hale getirilmelidir,
- Yöresel yemek alanları ve el sanatlarına yönelik işletmeler kurulmalıdır.

Yerel Halkın Bilinçlendirilmesi, Eğitim ve Projeye Katılım Sağlamasına Yönelik Öneriler

- Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için köy ürünleri satış birimleri oluşturulmalıdır,
- Turistlere ve yerel halka çeşitli yayınlarla jeolojik, doğal ve sosyo-kültürel çevrenin tanıtılması sağlanmalıdır,
- Yer kürenin korunmasına yönelik eğitim-kurslar düzenlenerek bilinçlendirme ve farkındalık sağlanmalıdır,
- Öğretmen ve öğrencilere yönelik eğitim ve bilgilendirme çalışmaları yürütülmelidir,
- Esnaf ile hediyelik eşya satıcılarına yönelik farklı yerel ve turistik ürün alternatifleri geliştirilmelidir,
- Ev yapımı ve yöresel ürünlerin satılabileceği mekânlar teşvik edilmelidir,
- Halk eğitim merkezindeki kursiyerlere jeoparkı anımsatan hediyelik eşya kursları düzenlenmeli ve yöresel hediyelik eşyalar oluşturulmalıdır,
- Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi turizm rehberliği bölümü ve üniversitenin ilgili diğer bölümleriyle işbirliği yapıp yöre insanı jeopark projesi kapsamında eğitilmelidir,
- Ulusal ve uluslararası fonlara projeler hazırlanarak sunulmalıdır (BAKKA, TÜBİTAK, Erasmus vb.),
- Milli Eğitim İl Müdürlüğü ile farklı yaş ve kesimlerden öğrencilere yönelik eğitim modülleri oluşturma, öğrenme rotaları oluşturma ve gezi programları hayata geçirilmelidir.

Alternatif Turizm Aktivitelerine Yönelik Öneriler

- Kırsaldaki bahçelerin bir bölümü alana gelen turistler için çiftlik turizmini geliştirici yönde düzenlenerek jeoturizme alternatif alanlar oluşturulmalıdır,
- Jeoturizm kapsamında; botanik turizmi, kamp turizmi, dağcılık, dağ bisikleti, kaya tırmanışları, doğa fotoğrafçılığı, doğa yürüyüşü, yaban hayatı gözlemi, kuş gözlemciliği, trekking, olta balıkçılığı gibi aktiviteler geliştirilmelidir.

Jeopark-Jeoturizm Kavramlarının ve Projenin Geliştirilmesine Yönelik Öneriler

- Belediyeler bünyesinde görevli rehberler, çevirmenler ve hazır tur araçları oluşturulmalı, turlar sistemli bir şekilde yürütülmelidir,
- Okullarda jeopark ile ilgili fotoğraf sergisi, şiir, kompozisyon, hikâye, senaryo, fikir projesi yarışmaları düzenlenmelidir,
- Belgesel tanıtım ve sosyal medya tanıtımı şeklinde içerikler üretilmelidir,
- Safranbolu ve Amasra'da yoğun bir jeopark tanıtımı yapılarak Batı Karadeniz Bölgesine gelmiş turistler Zonguldak'a çekilmelidir,
- Jeolojik ürünler turistik ürünlere dönüştürülmelidir,
- Jeopark internet sitesi içerikleri sürekli güncellenmeli ve aktif tutulmalıdır,
- Jeopark logosu el işleri, hediyelik eşyalar, yiyecekler vb. turistik ürünlere işlenerek tanıtım yapılmalıdır,
- Dış mekân, açık hava afiş ve reklamları kullanılmalıdır,
- Gelen ziyaretçilere verilmek üzere broşür ve kitapçıklar hazırlanmalıdır,
- Fuar ve etkinliklere katılım sağlanarak jeopark etkin bir şekilde tanıtılmalıdır,
- İlde tren turizmi, Üzülmüş Kültür Vadisi ve Fener gezileri gibi jeolojik ve tematik turlar oluşturulmalı ve bu turlar farklı alanlara da genişletilerek uygulanmalıdır.

Bilimsel Öneriler

- Sempozyum, seminer, çalıştay ve toplantılar düzenlenerek ilin jeolojik, biyolojik ve kültürel unsurlarına ilişkin bilimsel konular konuşulmalı, bu alandaki araştırmacılar teşvik edilmeli ve yayınlar arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

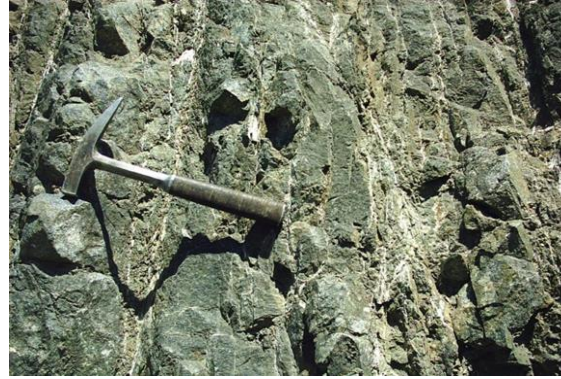
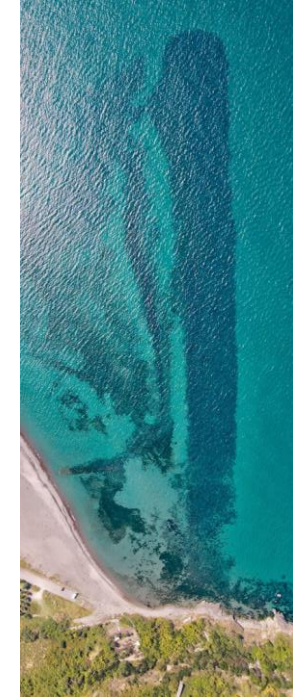
- Albayrak, İ., (Ed), 2014. Türkiye Yarasaları Sempozyum I. 25-26 Ekim 2013, Balıkesir
- Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (2021). TR81 Batı Karadeniz Bölgesi Endüstri Mirası Ögelerinin Araştırılması Raporu, Zonguldak
- Göktürk, Ozan Mert & Fleitmann, Dominik & Braun-Badertscher, Seraina & Cheng, Henyi & Edwards, R. & Leuenberger, M. & Fankhauser, Adelheid & Tuysuz, Okan & Kramers, Jan. (2011). Climate on the southern Black Sea coast during the Holocene: Implications from the Sofular Cave record. Quaternary Science Reviews.
- Gümüş, E. (2019). UNESCO Jeoparkları ve Jeomorfoloji . Jeomorfolojik Araştırmalar Dergisi , (3) , 17-27. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jader/issue/49634/556350>
- Kazancı, N. 2010. Jeolojik Koruma: Kavram ve Terimler, Jeolojik Mirası Koruma Derneği, Ankara, 60 s.
- Ozgen Erdem, Nazire. (2015). jeoparklar ve küresel ağlar ile bütünleşmenin önemi.
- UNESCO Global Geoparks, 2004-2021 17 years of collaboration for geo-conservation and sustainable development brochure.
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Küresel Jeoparklar Ağına (GGN) Katılmak için UNESCO'nun Danışmanlığını İsteyen Ulusal Jeoparklar için Kurallar ve Kriterler (Tercümesi), <https://www.unesco.org.tr/pages/150/44/> (Erişim tarihi: 13.09.2021)
- Yıldız, T. (2017). Jeopark ve Jeoturizm Kapsamında Mahkemeağcin Yeraltı Şehri ve Seyhamamı Jeositlerinin (Kızılcahamam-Çamlıdere) Peyzaj Planlama ve Peyzaj Tasarımı Yönünden Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın
- Zonguldak İl Özel İdaresi (2020), Zonguldak İlinin UNESCO Jeopark Kriterlerine Uyumluluk Fizibilitesi Hazırlanması İş Raporu, Zonguldak
- Zonguldak Turizm Altyapı Hizmet Birliği (2021), UNESCO Türkiye Milli Komisyonuna "Zonguldak Kömür Jeoparkı Niyet Mektubu"
- <https://unesco.org>, Erişim 31.01.2021
- <https://visitzonguldak.com>, Erişim 28.12.2021
- <https://zonguldakgeopark.com>, Erişim 28.12.2021

EKLER

Ek-1: Raporun Hazırlığında Gerçekleştirilen Etkinlik ve Görüşmeler

Etkinlik Konusu	Tarih	Yer	Açıklama
Danışma Grubu ve Çalışma Grubu Toplantıları	Muhtelif tarihler	Zonguldak	2021 yılı içinde farklı tarihlerde Zonguldak Kömür Jeoparkı İdari Koordinatör Yardımcısı rolü ile yaklaşık 20'nin üzerinde işbirliği, istişare ve koordinasyon toplantısına katılım sağlanmıştır.
UNESCO Türkiye Milli Komisyonu – Doğa ve Jeopark Eğitim Okulu	26.04.2021-28.04.2021	Zoom (çevrim içi)	UNESCO ve JEMİRKO işbirliğinde gerçekleştirilen eğitimde UNESCO uzmanları başta "UNESCO Yerbilimleri ve Jeoparklar Programı" olmak üzere jeoparklar ile ilişkili konularda sunumlar gerçekleştirilerek ilgili paydaşlar bilgilendirilmiştir.
Filyos Kongresi	16.10.2021	Zonguldak	Filyos ve Turizm temasında Zonguldak Kömür Jeoparkı İdari Koordinatör Yardımcısı Mehmet Çetinkaya tarafından "Sürdürülebilir Bir Kalkınma Modeli Olarak Zonguldak Kömür Jeoparkı Projesi" sunumu yapılarak projenin doğuşundan bugüne kadar gelinen süreç ile projeden beklentiler aktarılmıştır.
Zonguldak Kömür Jeoparkı Değerleri ve Önemi Konferansı	28.12.2021	Zonguldak	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sezai Karakoç Kültür Merkezinde gerçekleştirilen konferansa katılım sağlanmıştır.

Ek-2: Görseller

Self-Evaluation Checklist for aspiring UNESCO Global Geoparks (aUGGp)

In line with the Guidelines for UNESCO Global Geoparks and following the decision of the UNESCO Global Geoparks Council in its 4th session in Lombok, Indonesia (September 2019) it was decided to draft and finalize a checklist for aspiring UNESCO Global Geoparks.

101 questions are a quick self-evaluation checklist based on the quality criteria for UNESCO Global Geopark candidates (aUGGp) set out in the Operational Guidelines for UNESCO Global Geoparks, section 3 (viii).

Please note that the checklist and explanatory notes are intended as a quick and easy dashboard to measure the preparedness of an aspiring site on a regular basis and do not replace the application file and Form A, nor do they need to be submitted with the application file. They are strictly for internal use and do not need to be discussed in the evaluation mission if not wished so.

To complete this checklist you must tick either Yes or No for each question. The predefined traffic-light colour scheme (green/yellow/red) used together with the criteria detailed below will indicate your attainment level to submit/ or not a UGGp application.

- **All ticks in green boxes:** indicates that your aUGGp is in good condition to present a candidate file;
- **Up to 15 ticks in yellow boxes:** indicates that your aUGGp presents clear weaknesses with high probability that your candidature will be deferred or rejected;
- **More than 15 ticks in yellow boxes:** indicates that there is a high probability that your candidature will be rejected;
- **Two or more tick(s) in a red boxes:** indicates a breach of the Operational Guidelines for UNESCO Global Geoparks with a certainty of candidature rejection.

An (*) has been added to several questions, indicating that an explanatory note will provide further information, examples and guidance on how the UGGp Council has dealt with these issues in the past.

	Criterion i
	(i) UNESCO Global Geoparks must be single, unified geographical areas (iA) where sites and landscapes of international geological significance (iB) are managed with a holistic concept of protection (iC), education (iD), research (iE) and sustainable development (iF). A UNESCO Global Geopark must have a clearly defined border (iG),

	be of adequate size to fulfil its functions and contain geological heritage of international significance (iH) as independently verified by scientific professionals.		
		Yes	No
	Unified territory (iA)		
1	Is your aUGGp territory a unified and single area?		
	Boundary (iG)		
2	Has your aUGGp a clearly defined boundary?		
3 (*)	Does your aUGGp boundary correspond to pre-existing limits? (i.e. administrative/state boundaries or protected area, etc.)		
	Adequate size (iH)		
4 (*)	Do you have a significant population living in your aUGGp territory?		
5 (*)	Does your aUGGp territory size provide the necessary conditions for appropriate sustainable development for the local population?		
	International value of the geological heritage (iB)		
6 (*)	Do you have clear evidence that your aUGGp has a geological heritage with an international value?		
7 (*)	Is there comparable geology at another UGGp located within your country? Or those countries you share a border with? If Yes: Please complete question 8. If No: proceed to question 9.		
8	If yes, have you carried out an independent geological study demonstrating the geological difference (and complementarity) between your aUGGp and the(se) other territory(ies)?		
	Conservation (iC)		
9	Do you have a aUGGp geological sites database and inventory?		
10	Do you have a map of the geological sites of your aUGGp?		
11	Do you have a geological map of your aUGGp?		
12	Do your most important aUGGp geological sites benefit from a conservation status?		
13	Do you announce the regulations to prevent misuse and damage?		
14	Do you provide regular maintenance and cleaning of these sites?		
15 (*)	If you have specific protected fragile geological/geomorphological sites, do you develop protective measures against erosion?		
16	Is your aUGGp involved in Cultural and Natural conservation?		
	Education (iD)		
17	Have you developed educational activities connected with your geological heritage (abiotic)?		
18 (*)	Have you developed educational activities connected with your natural heritage (biotic)?		
19	Have you developed educational activities connected with your cultural and intangible heritage?		
20	Do you operate specific educational programme(s) (i.e. for primary, elementary, secondary school and university students)?		
21	Do you have an educational hiking-path within your aUGGp?		
	Educational tools		
22	Have you developed different specific educational tools (publications, videos, slideshows, interactive elements, specific exhibits, puzzle, etc.)?		

	Research (iE)		
23 (*)	Does your aUGGp support and develop research in its territory?		
23bis	Do you have scientific publications about your aUGGp that are less than 5 years old?		
24	Have you had a scientific Institution or University involved in research in your territory?		
	Sustainable economic development (iF)		
	Visibility, infrastructure and facilities		
25 (*)	Do visitors to your area easily recognise and understand that they are in a Geopark? Is your aUGGp appropriately visible in the area?		
26 (*)	Do you have information panels at the entrance area(s) or in important sites of your aUGGp?		
27	Do you have panels or other systems providing information at your aUGGp sites?		
28	Do you have aUGGp signage along the roads or/and in important sites?		
29	Do you have public information infrastructure (i.e. an aUGGp information centre)?		
30 (*)	Do you have an exhibition room or a museum presenting your aUGGp?		
31 (*)	Is the presentation text displayed in your information centre or museum etc. available in English?		
32	Do you have a website?		
33 (*)	Is your website available in English?		
34	Do you have leaflets, publications, etc. presenting your aUGGp?		
35 (*)	Do you have leaflets, publications, etc. presenting your aUGGp in English?		
36	Do you have a aUGGp map which indicates your sites for visitors?		
37	Do you have car park facilities connected with the aUGGp sites?		
	Partnerships		
38 (*)	Do you have formal partnerships with local stakeholders (restaurants, hotels, etc.)?		
39	Have you developed a aUGGp branding policy with local products/producers?		
40	Have you developed a aUGGp partnership visibility with these different partnerships (partner panels, leaflets, etc.)?		
	Geotourism		
41	Do you have promotional material available for visitors as an incentive to visit your aUGGp?		
42	Do you have partnerships with Tour Operators?		
43	Does your aUGGp provide training for guides, or Tour Operators working with you?		
44	Do you have a monitoring system for your visitors?		
45	Have you created a general geotourism action plan for the minimum of the next four years?		
	Criterion ii		
	(ii) UNESCO Global Geoparks should use that heritage, in connection with all other aspects of that area's natural and cultural heritage, to promote awareness of key issues facing society (iiA) in the context of the dynamic planet we all live on, including but not limited to increasing knowledge and understanding of: geoprocesses; geohazards;		

	climate change (iiB); the need for the sustainable use of Earth's natural resources; the evolution of life and the empowerment of indigenous peoples (iiC).		
	Other natural heritage -biotic- (iiA)		
46	Does your aUGGp have natural protected areas? If Yes: Please complete question 47 to 49. If No: proceed to question 50.		
47	Does your aUGGp have a clear partnership with these protected areas?		
48 (*)	Do you promote these relevant sites of natural heritage within your aUGGp?		
49	Do you carry out actions or activities connecting geological heritage with other aspects of the natural heritage within your aUGGp?		
	Cultural heritage (iiA)		
	Tangible cultural heritage		
50	Does your aUGGp have protected cultural/historical monuments? If Yes: Please complete question 51 to 53. If No: proceed to question 54.		
51	Do you have an agreed partnership with these cultural/historical monuments?		
52	Do you promote these relevant sites of cultural heritage within your aUGGp?		
53	Do you carry out actions or activities connecting geological heritage with other aspects of the cultural heritage within your aUGGp?		
	Intangible heritage (iiA)		
54 (*)	Does your aUGGp have intangible heritage? If Yes: Please complete question 55 and 56. If No: proceed to question 57.		
55	Is your aUGGp using and promoting its intangible heritage?		
56	Is your aUGGp linking intangible heritage with its geological heritage in its promotion, discovery, education or other activities?		
	Topics related to geoprocess, climate change and natural hazards (iiB)		
57 (*)	Is your aUGGp involved in climate change and natural hazards adaptation and mitigation related activities?		
58	Is your aUGGp developing education to mitigate climate change and/or natural hazards?		
	Needs for sustainable use (iiC)		
59	If legal mining is carried out inside your aUGGp, have you developed contact/partnerships with the enterprises for better sustainable use of Earth's resources?		
60 (*)	Do you promote awareness/action for the sustainable use of aUGGp natural resources?		
	Criterion iii		
	(iii) UNESCO Global Geoparks should be areas with a management body having legal existence recognized under national legislation (iiiA). The management bodies should be appropriately equipped to adequately address the area of the UNESCO Global Geopark in its entirety (iiiB).		
	Management body (iiiA)		

61	Does your aUGGp have a management body with a legal existence, recognized under national legislation?		
62	Are local decision-makers represented within the decision-making process of your Geopark		
63 (*)	Are the local population and local leaders represented on the management body?		
	Appropriate equipment (iiiB)		
64 (*)	Does your aUGGp have a permanent and professional working team?		
65 (*)	Does your team include a geoscientist working with your aUGGp on a daily base?		
66	Do you have a multi-disciplinary team (with e.g. specialists for education, culture, architecture, anthropology, marketing, tourism, etc.)?		
67	Do you have a clear and independent budget secured for the next four financial years?		
68 (*)	Do you have a aUGGp management plan or a main general concept for it?		
	Criterion iv		
	(iv) In the case where an applying area overlaps with another UNESCO designated site, such as a World Heritage Site or Biosphere Reserve, the request must be clearly justified and evidence must be provided for how UNESCO Global Geopark status will add value by being both independently branded and in synergy with the other designations (ivA).		
	Overlapping designations (ivA)		
69	Is your territory overlapping with other UNESCO designated sites (i.e. Biosphere Reserve and/or World Heritage Site)?		
	If Yes: Please complete questions 70-73. If No: proceed to question 74.		
70 (*)	Have other UNESCO designated sites been informed about the aUGGp existence and does it positively support, the development and concept of your aUGGp?		
71 (*)	Have you clearly examined the complementarity of your aUGGp with this other UNESCO designated sites?		
72	Do you have a formal partnership agreement with the other UNESCO designated sites?		
73	Do you have a clear, visible and independent branding of your aUGGp vis a vis these designated sites?		
74	Is your territory overlapping with international/national protected areas (i.e. Ramsar, National Park, Natural Park, National Reserve, Natura 2000)?		
	If Yes: please complete questions 75-77. If No: proceed to question 78.		
75 (*)	Do you have a formal partnership agreement with the other designated site(s)?		
76	Do you organize mutual training between your aUGGp and the other protected areas?		
77	Do you have a clear, visible and independent branding of your aUGGp vis a vis these areas?		
	Criterion v		
	UNESCO Global Geoparks should actively involve local communities and indigenous peoples as key stakeholders in the Geopark (vA). In partnership with local communities, a co-management plan needs to be drafted and implemented (vB) that provides for the social and economic needs of local populations, protects the landscape in which they live and conserves their cultural identity. It is recommended that all relevant local and regional actors and authorities be represented in the		

	management of a UNESCO Global Geopark (vC). Local and indigenous knowledge, practice and management systems should be included, alongside science, in the planning and management of the area (vD).		
	Local communities (vA) + (vB)		
78	Are your local community and local leaders actively and formally involved in your aUGGp?		
79	Is your local community represented inside the aUGGp management structure and participates in the drafting and implementation of aUGGp actions and projects?		
	Indigenous peoples (vA) + (vB)		
80	Do indigenous peoples live in your aUGGp? If Yes, please complete question 81 and 82. If No: proceed to question 83.		
81	Are your indigenous peoples actively and formally involved in your aUGGp?		
82	Is the indigenous population represented inside the aUGGp management structure and participates in the drafting and implementation of aUGGp actions and projects?		
	Local and indigenous knowledge, practice and management systems Intangible heritage/cultural identity (vD)		
83	Does your aUGGp have local and indigenous knowledge, practice and/or management systems? If Yes: please complete question 84-85. If No: proceed to question 86.		
84	If yes: Does the aUGGp have an inventory (even incomplete) of its intangible heritage?		
85	Is your aUGGp working to transfer knowledge, practice and management systems to the younger generation?		
86	Does the local population have their own indigenous language and/or a local dialect? If Yes: please complete question 87-88. If No: proceed to question 89.		
87	Is the aUGGp undertaking actions to ensure the appropriate transmission of this language?		
88	If this language is a written language, does the aUGGp systematically use the local/indigenous language on panels, promotional materials, etc?		
89	Is part of the aUGGp's intangible heritage classified at regional/national/UNESCO level? If Yes: please complete question 90. If No: proceed to question 91.		
90	Does the aUGGp integrate this classified intangible heritage in its resources, promotion etc?		
	Criterion vi		
	UNESCO Global Geoparks are encouraged to share their experience and advice and to undertake joint projects within the GGN (ViA). Membership of GGN is obligatory.		
	Networking (ViA)		
91 (*)	Has your aUGGp Team already visited an existing UGGp outside your country?		
92	Has your aUGGp developed contact/partnership with other UGGps on a national or international level?		
93	Did your aUGGp Team participate in national, regional or international GGN meeting(s)?		
94	Has a member of your aUGGp Team undertaken an UGGp intensive course or training supported by UNESCO/GGN?		

Criterion vii			
	A UNESCO Global Geopark must respect local and national laws relating to the protection of geological heritage. The defining geological heritage sites within a UNESCO Global Geopark must be legally protected in advance of any application (ViiA). At the same time, a UNESCO Global Geopark should be used as leverage for promoting the protection of geological heritage locally and nationally. The management body must <u>not</u> participate directly in the sale of geological objects such as fossils, minerals, polished rocks and ornamental rocks of the type normally found in so-called “rock-shops” within the UNESCO Global Geopark (regardless of their origin) and should actively discourage unsustainable trade in geological materials as a whole (ViiB). Where clearly justified as a responsible activity and as part of delivering the most effective and sustainable means of site management, it may permit sustainable collecting of geological materials for scientific and educational purposes from naturally renewable sites within the UNESCO Global Geopark. Trade of geological materials based on such a system may be tolerated in exceptional circumstances, provided it is clearly and publicly explained, justified and monitored as the best option for the Global Geopark in relation to local circumstances. Such circumstances will be subject to approval by the UNESCO Global Geoparks Council on a case by case basis.		
	Conservation (ViiA)		
95	Do illegal mines or quarries exist within your aUGGp's territory?		
96	Are the most important geological sites of your aUGGp already legally protected?		
	Selling of geological material (ViiB)		
97	Are fossils, minerals, polished rocks and ornamental rocks of the type normally found in so-called “rockshops” on sale close by or inside the aUGGp sites?		
98 (*)	Is the selling of geological material occurring inside your aUGGp infrastructure or in an aUGGp partner infrastructure?		
99	Do any stakeholders or partners in your aUGGp sell geological material?		
100	Do any stakeholders or partners of your aUGGp Management Board sell geological material?		
	Guidelines 5.2		
101	Is your aUGGp already functioning as a <i>de facto</i> national Geopark for at least one year before you present the actual candidature?		

Güney Mah. Zonguldak Yolu Cad. No:36 67600
Kozlu / ZONGULDAK
Tel: 0 (372) 257 7470 – Faks: 0 (372) 257 7472
E-posta: info@bakka.gov.tr | www.bakka.gov.tr

Kalkınma Ajansı Yayınları Bedelsizdir, Satılmaz.